

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alva Ekelin

Barnen vi blundar för

Om den rättsliga regleringen avseende barn som bevittnar våld mot
närstående

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin för examen: Period 1 VT2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion till ämnet	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Perspektiv	10
1.5 Metod	12
1.6 Material	13
1.7 Forskningsläget	14
1.8 Begrepp och definitioner	15
1.9 Disposition	17
2 BARN GENOM HISTORIEN	19
2.1 Medeltiden till 1800-talet	19
2.2 1900-talet	23
2.3 Kommentar	26
3 BARN SOM BEVITTNAR VÅLD MOT NÄRSTÅENDE	29
3.1 Hur många barn är utsatta?	29
3.2 "Bevittnar" eller "upplever"?	31
3.3 Hur påverkas barn som bevittnar våld mot närstående?	32
4 BARNETS RÄTTIGHETER	38
4.1 Barnkonventionen	38
4.1.1 Kort om barnkonventionen	38
4.1.2 Barnets bästa	39

4.1.3	Barnets rätt till skydd mot fysiskt och psykiskt våld	40
4.1.4	Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling	42
4.1.5	Barnets rätt att uttrycka sina åsikter och bli hörd	43
4.2	Nationell lagstiftning	45
4.2.1	Barnets bästa	45
4.2.2	Barnets rätt till omvårdnad och trygghet	46
5	DEN RÄTTSLIGA REGLERINGEN AVSEENDE BARNEN	47
5.1	Barnens rättsliga status	47
5.1.1	Inte målsägande	47
5.1.2	NJA 2005 s. 712	50
5.1.3	Rättigheter som följer av en målsägandestatus	51
5.1.4	Kritik från barnrättsorganisationer och barnrättskommittén	54
5.2	Försvårande omständighet	55
5.3	Ändring av socialtjänstlagen	56
5.4	Brottsskadeersättning	58
5.4.1	Motiven bakom ändringen i brottsskadelagen	58
5.4.2	Brottsskadeersättningens genomslag i praktiken	60
6	FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR EN KRIMINALISERING I FÖRHÅLLANDE TILL BARNEN	62
6.1	Principer för kriminalisering	62
6.2	Närmre om skyddsintresse och skada	65
7	ANALYS OCH SLUTSATSER	70
7.1	Gällande rätt och genomförda lagändringar	70
7.1.1	Sammanfattning av rättsläget	70
7.1.2	Straffskärpningsgrund	70
7.1.3	Brottsoffer enligt socialtjänstlagen	71
7.1.4	Brottsskadeersättning	72
7.1.5	NJA 2005 s. 712	74
7.2	Kriminalisering	75
7.2.1	Skyddsintresse och skada	75
7.2.2	Skälen med vilka kriminalisering uteslöts	79
7.2.3	Nykriminalisering	83
7.3	Avslutande reflektioner	86
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	88
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	97

Summary

One of the most relevant and major issues in today's society is men's violence against women. Another issue in relation to domestic violence, which has not been addressed to the same extent, is that children often witness this violence since it usually takes place at home. It is difficult to estimate how many children witness domestic violence, but studies show that approximately 100,000 - 200,000 children in Sweden are affected. The purpose of this thesis is to, from a child's perspective, examine and analyze how children who witness domestic violence are attended to and treated within the Swedish law. This includes examining how these children are affected by their experiences, children's rights, and how the society's general view on children and their rights has changed in Sweden through history. An important part of this thesis is also to present principles of criminalization and thereby analyze the possibility of introducing criminal protection for children who witness domestic violence. In order to answer the issues set out in this thesis, a legal as well as a legal analysis approach is used.

According to research studies in the relevant field, more efforts have been made to investigate how children are affected by witnessing domestic violence. More recent studies have shown that such children are often subjected to psychological abuse and suffer from extensive injuries, mainly psychological, both short-term and long-term. This is mainly due to the fact that the affected children are in a state of dependence towards their parents and thus, they are completely vulnerable and defenseless. Even though research studies have shown that children who witness domestic violence are affected in the same way as children who are being exposed to physical violence, allowing children to witness domestic violence is not a criminalized act according to Swedish legislation. As a result, the affected children are not entitled to the same rights as an injured party during legal proceedings. However, according to the Swedish Social Services Act it was established in 2006 that children who witness domestic violence are victims of crime.

Furthermore, under certain criteria, the affected children are entitled to financial compensation from the Swedish state.

As argued in this thesis and based on general principles of criminalization, a conclusion can be made that allowing children to witness domestic violence is an act that both could and should be criminalized. The reasons behind why this act not yet being criminalized is mainly due to the society's general view on children and how the society traditionally defines what constitutes "harm" in a criminal law perspective. Considering the grave injuries the affected children suffer from, it seems that this categorization is not valid in a reasonable way. To criminalize this act would constitute an important statement that allowing children to witness domestic violence is not acceptable at any time. Furthermore, a criminalization would most likely also lead to attention being paid to these children to a greater extent, especially as regards reports of offences and preliminary investigations. An important implication is also that the affected children would gain satisfaction and acknowledgement. Through a criminalization, the affected children would be entitled to the same rights as the injured party during the legal proceedings, such as e.g. a special representative for children and damages from the offender. An expressed criminalization of psychological child abuse would be much more in accordance with children's rights as stated in national law and by the UN Convention on the Rights of the Child. In a long-term perspective, a criminalization could hopefully also contribute to adults changing their views on allowing children to witness domestic violence and thereby lead to a change in behavior.

Sammanfattning

Mäns våld mot kvinnor är ett omfattande samhällsproblem. En aspekt av detta problem som inte har uppmärksammats i samma utsträckning är att barn ofta bevittnar våldet, eftersom att det vanligtvis sker i hemmet. Det är svårt att fastställa hur många barn som bevittnar våld mot närstående, men studier visar att ungefär 100 000–200 000 barn i Sverige är drabbade. Denna framställning syftar till att, utifrån ett barnperspektiv, undersöka och analysera hur barn som bevittnar våld mot närstående uppmärksammas och hanteras i svensk gällande rätt. Här ingår att utreda hur barnen påverkas av sina upplevelser, vilka rättigheter barn tillskrivs samt hur synen på barn och barns rättigheter har förändrats i Sverige genom historien. En viktig del i denna framställning är även redogörelsen för kriminaliseringsprinciper, detta för att analysera vilka möjligheter och förutsättningar det finns att införa ett straffrättslig skydd för barn som bevittnar våld mot närstående. För att kunna besvara de frågeställningar uppsatsen behandlar används en rättsdogmatisk och en rättsanalytisk metod.

Genom forskning på området har barnen samt hur de påverkas av att bevittna våld mot närstående synliggjorts alltmer och det har konstaterats att de utsätts för psykisk misshandel. Barnen drabbas av omfattande skador, främst psykiska, både på kort och på lång sikt, inte minst på grund av att de befinner sig i en beroendesituation där de är totalt utelämnade och skyddslösa. Det har konstaterats att barn som bevittnar våld i nära relationer kan lida samma psykiska skador som de barn som utsätts för direkt fysiskt våld. Trots detta är det inte en kriminaliserad gärning enligt dagens lagstiftning att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående. Detta resulterar i att barnen inte är att anses som målsägande och att de därmed går miste om processuella rättigheter i den efterföljande rättsliga processen. Sedan 2006 har dock barn som bevittnat våld mot närstående brottofferstatus enligt socialtjänstlagen samt, under vissa förutsättningar, rätt till brottsskadeersättning från staten.

I framställningen konstateras att låta barn bevittna våld mot närstående är, utifrån principer för kriminalisering, en gärning som både kan och bör

kriminaliseras. Anledningen till att så inte är fallet tycks främst vara den allmänna synen på barn samt hur vi traditionellt begränsar vad som utgör en ”skada” i straffrättslig mening. Med beaktande av de skador barnen riskerar att lida kan det argumenteras för att barnets status som vittne framför målsägande inte är giltig på ett rationellt sätt. En kriminalisering av att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående hade inneburit ett viktigt ställningstagande och en markering från lagstiftarens sida – att ett sådant våldshandlande inte är acceptabelt – även i förhållande till barnen. Barnen skulle troligtvis uppmärksammas i högre utsträckning, inte minst i polisanmälningar och i förundersökningar. Upprättelse och bekräftelse för barnen är andra viktiga faktorer som talar för en kriminalisering. Genom en kriminalisering skulle barnen även få möjlighet att tillskrivas de rättigheter som följer av en målsägandestatus, som exempelvis förordnandet av en särskild företrädare samt skadestånd från gärningsmannen. Vidare hade införandet av ett nytt straffbud som tar sikte på psykisk misshandel av barn inneburit en bättre överrensstämmelse med de rättigheter som barnet tillskrivs genom nationell rätt och barnkonventionen. I längden skulle en kriminalisering förhoppningsvis även kunna bidra till att förändra vuxnas syn på att låta barn bevittna våld mot närstående och därigenom ha en handlingsdirigerande verkan.

Förord

Fem års studier har snart kommit till sitt slut. Tiden på juristprogrammet har tidvis varit mycket krävande men den har också, genom spex, baler och allt annat härligt som studentlivet innebär, utan tvekan varit den roligaste perioden i mitt liv hittills. Glädjen och förväntan inför framtiden efter den stundande examen blandas därför även med en känsla av vemod.

Tack till min handledare Sverker Jönsson för dina värdefulla synpunkter och råd, samt för att du har pushat och inspirerat mig under uppsatsskrivandets gång.

Tack till mina vänner på juristprogrammet som har förgyllt min studietid. Inte minst Moa, tack för alla stunder av skratt, gråt och bubbel.

Tack till min familj och mina vänner för er ovärderliga uppmuntran och stöd under studietidens gång. Speciellt tack till Liv, Sigrid, Philip, Annette, Göran, Kajsa och Pompe. Särskilt tack till mamma för din aldrig sinande tro på min förmåga och din ständiga kärlek.

Tack till Philip, för allt och för att du alltid finns vid min sida.

Lund, maj 2018

Alva Ekelin

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter
BrB	Brottsbalk (1962:799)
Bris	Barnens Rätt i Samhället
BrL	Brottsskadelag (1978:413)
BrSkL	Brottsskadelag (2014:322)
Brå	Brottsförebyggande rådet
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
SoL	Socialtjänstlag (2001:435)
SOU	Statens offentliga utredningar
UNICEF	United Nations Children's Fund

1 Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

”Jag var ju rädd att han skulle sätta planerna i verket och göra det men jag var mest rädd att han skulle döda mamma. Då undrar jag vad det hade blivit av oss...”¹

Våld i nära relationer, framförallt mäns utbredda våld mot kvinnor, är något som har varit föremål för debatt och utredningar under flera decennier. Våldet har fått extra stor uppmärksamhet under de senaste åren och det råder ingen tvekan om att mäns våld mot kvinnor är ett av våra mest betydande samhällsproblem. Något som ofta glöms bort i detta är att där våldet sker, vanligtvis i hemmet, befinner sig även barnen. Detta leder till frågan – vad händer med barnen? Barn som bevittnar våld mot närstående började uppmärksammas i svensk forskning först i slutet av 1990-talet. Eftersom barnen allt som oftast är närvarande upplever de, på olika sätt, våldet som sker. Genom studier som har gjorts på området har det framkommit att antalet barn som upplever våld mot närstående i Sverige är mellan 100 000 och 200 000. Det är svårt att göra en exakt beräkning eftersom mörkerantalet förmodas vara högt.²

Genom forskning vet vi numera att barnen påverkas starkt och riskerar att drabbas av omfattande skador till följd av att bevittna våld mot en närstående person. Skadorna är fysiska, men framförallt psykiska, kortsiktiga såväl som långsiktiga. Barnen kan reagera på samma sätt som barn som själva har blivit utsatta för direkt fysiskt våld.³ Trots vetskapen om att det är ytterst skadligt för ett barn att uppleva hur en närstående utsätts för våld, är detta inte kriminaliserat i förhållande till barnet i gällande svensk rätt. Det finns således inget straffbud som är applicerbart på situationen. Barnen erhåller därför inte

---

¹ Weinehall (1997) s. 264.

² Almqvist & Broberg (2013) s. 11. Se även Frisk, *Anmälningarna som försvann: en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen: kortrapport från Rädda barnen*, Rädda barnen, 2003.

³ Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s. 9 f.

målsägandestatus i en efterföljande straffrättslig process och går därmed miste om de processrättsliga rättigheter som följer därav.

2003 infördes en straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 8 p. brottsbalken⁴, som innebär att bevittnandesituationen kan beaktas vid bedömningen av straffvärdet för gärningen mot den direkt våldsutsatta. Under 2006 infördes två ytterligare lagändringar. 5 kap. 11 § 4 st. socialtjänstlagen⁵ stadgar att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp mot närstående är brottsoffer i den bemärkelsen att socialtjänsten ansvarar för att barnen ska få den hjälp och det stöd som de behöver. 9 § 1 st. brottskadelagen⁶ medför att barn som har upplevt familjerelaterat våld under vissa förutsättningar har rätt till brottskadeersättning från staten, trots att barnet inte anses ha blivit utsatt för ett brott i straffrättslig mening. Syftet bakom lagändringarna var bland annat att i större utsträckning synliggöra barnen samt att stärka deras rättigheter.⁷

Den nuvarande svenska regeringen uttryckte i november 2017 att de har för avsikt att göra det straffbart att utsätta barn för situationer där de bevittnar våld och övergrepp i hemmet samt att en utredning för att undersöka införandet av en sådan straffbestämmelse kommer att tillsättas.⁸ En förändring kommer således eventuellt att ske, men det är långt ifrån garanterat. Det tycks, åtminstone tidigare, ha förelegat en motvilja att kriminalisera den aktuella gärningen i förhållande till barnen. Det väcker naturligtvis frågan om vad detta beror på. Vidare uppkommer funderingar kring vilka principer som måste uppfyllas för att en kriminalisering ska anses vara motiverad och framförallt – hur förhåller sig detta till barn som bevittnar våld mot närstående?

---

⁴ Försättningsvis ”BrB”.

⁵ Försättningsvis ”SoL”.

⁶ Försättningsvis ”BrSkL”.

⁷ Prop. 2005/06:166 s. 15 f.

⁸ Wahlgren, ”Regeringens förslag: Straffbart när barn tvingas bevittna våld”, Svt nyheter.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka och analysera hur barn som bevittnar våld mot närstående uppmärksammas och hanteras i gällande svensk rätt.

För att uppnå detta syfte ska följande frågeställningar besvaras:

1. Hur har synen på barn och barns rättigheter i Sverige förändrats genom historien?
2. Hur påverkas barn av att bevittna våld mot närstående?
3. Vilket rättsligt skydd har barn enligt gällande svensk rätt samt enligt barnkonventionen?
4. Hur ser det nuvarande svenska rättsläget ut avseende barn som bevittnar våld mot närstående?
5. Med beaktande av principer för kriminalisering, vilka möjligheter och förutsättningar finns det för att införa ett straffrättslig skydd för barn som bevittnar våld mot närstående?

1.3 Avgränsningar

Flera avgränsningar har gjorts beträffande denna framställning. Inledningsvis är framställningen begränsad till att undersöka och analysera nuvarande svensk rätt avseende barn som bevittnar våld mot närstående. Någon komparativ utblick mot andra länders rättssystem kommer således inte att göras. En annan vald avgränsning är att de olika rekvisiten i det processuella begreppet ”målsägande”, 20 kap. 8 § 4 st. rättegångsbalken⁹, inte kommer att beröras närmre. Istället kommer principer för kriminalisering att redogöras för, eftersom målsägandebegreppet är något som följer av att någon har blivit utsatt för en brottslig gärning i straffrättslig mening.¹⁰ Mer generella principer för utformningen av straffbud i svensk straffrätt, så som legalitet eller förutsägbarhet, kommer inte heller att beröras. Uppsatsens femte kapitel syftar istället till att redogöra för vilka gärningar det, enligt förarbeten och

---

⁹ Fortsättningsvis ”RB”.

¹⁰ Se kap. 5.1.1.

doktrin, finns anledning att kriminalisera och varför. Detta för att närmre utreda vilka förutsättningar det finns för att de bevittnande barnen ska kunna omfattas av en straffrättslig reglering.

Socialnämndens ansvar för och arbete med barn som bevittnat våld mot närstående utgör en viktig del i hanteringen av de utsatta barnen.¹¹ Vad de faktiskt gör för att hjälpa och stödja barnen i praktiken kommer dock att lämnas utanför ramen för denna uppsats.

Slutligen kommer inte heller redogöras närmre för de allmänna skadestandsreglerna i svensk rätt, det vill säga de generella förutsättningar för skadestånd som följer av skadeståndslagen.¹² Det konstateras att barn som bevittnat våld mot närstående som huvudregel inte har rätt till skadestånd enligt gällande svensk rätt. Därför beskrivs i denna framställning istället nuvarande reglering om möjligheten till brottsskadeersättning för barnen.¹³

1.4 Perspektiv

Denna uppsats genomsyras av ett barnperspektiv. Valet faller sig naturligt eftersom uppsatsen syftar till att undersöka och analysera gällande rätt avseende barn som bevittnar våld mot närstående. Uppsatsen kommer bland annat att behandla vilka rättigheter som tillskrivs respektive inte tillskrivs dessa barn samt vilka symtom barnen kan komma att lida av som en följd av vad de har upplevt. En viktig del är även att belysa samhällets och lagstiftarens syn på barn, inte minst i rättsliga sammanhang, nu och genom historien.

De mänskliga rättigheterna ska gälla för *alla* människor, således även för barn. Alla människor har lika värde. Trots detta har det ansetts finnas ett behov av att särreglera barns rättigheter genom införandet av barnkonventionen¹⁴, som gradvis har kommit att få ett större inflytande på nationell rätt och som är en viktig milstolpe för att stärka barns ställning. Vad

---

¹¹ Se kap. 5.3.

¹² Skadeståndslag (1972:207).

¹³ Se kap. 5.4.

¹⁴ FN:s konvention om barnets rättigheter. Se vidare kap 4.1.1.

som utgör ett barnperspektiv är inte givet, det är ett relativt begrepp som kan ha olika betydelse beroende på situation och person. Barnperspektivet kan med andra ord sägas bestå av flera olika dimensioner, vilket innefattar vuxnas, samhällets och lagstiftarens syn på barn och barndomen, samt barnets egen syn på sin tillvaro. Det samhälleliga barnperspektivet grundar sig på samhällets, därigenom de vuxnas, rådande värderingar kring barns rättigheter och behov. Det område som tydligast avspeglar bilden av det för ett samhälle rådande kollektiva barnperspektivet är lagstiftningen.¹⁵

Det är viktigt att påpeka att vad som innefattas i barnperspektivet är något som förändras över tid. I takt med att samhället utvecklas framträder även ny kunskap om barn, barns situation och livsvillkor. Därigenom bildas också nya synsätt och värderingar i samhället. Den grundläggande utgångspunkten i det valda barnperspektivet är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. Med integritet avses i denna uppsats barns rätt att få sina åsikter respekterade samt barns rätt till god hälsa och skydd, bland annat mot olika övergrepp. Barnet ska ses som en självständig individ med rättigheter – ett eget rättsligt subjekt. I barnkonventionen framträder detta perspektiv framförallt genom de grundläggande artiklarna 3 (barnets bästa i främsta rummet) och 12 (barnets rätt att säga sin mening).¹⁶ Principen om barnets bästa har funnits länge i svensk rätt och är numera även utgångspunkten i både föräldrabalken¹⁷ och socialtjänstlagen. Detta innebär att vad som är bäst för barnet ska genomsyra bland annat barnets uppfostran och ställning i familjen samt samhällets stöd genom insatser avseende barn.¹⁸ En annan grundläggande princip i barnperspektivet är barnkonventionens artikel 6 som stadgar att alla barn har en inneboende rätt till livet samt rätt till överlevnad och utveckling. Denna bestämmelse är även nära sammankopplad med artikel 19, som anger att varje konventionsstat, till det yttersta av sin förmåga, har en skyldighet att skydda barn mot alla former av våld och andra övergrepp.¹⁹

---

¹⁵ SOU 2001:72 s. 92 f. Se vidare kap. 4.1.

¹⁶ SOU 2001:72 s. 92 ff.

¹⁷ Försättningsvis ”FB”.

¹⁸ SOU 2001:72 s. 95. Se vidare kap. 4.2.

¹⁹ Se vidare kap. 4.1.

En ytterligare utgångspunkt för det valda perspektivet är att beakta barndomens egenvärde. Med detta avses att barndomen är en viktig period i ett barns liv som har ett stort värde i sig. Barn är således inte bihang till sina föräldrar, utan unika individer med egna behov. Denna nyfunna förståelse för barndomen har vuxit fram i Sverige under 1900-talet.²⁰ Samtidigt som den grundläggande synen i barnperspektivet sammanfattningsvis är att barn är rättighetsbärande aktörer – samhällsmedborgare med fullt och lika människovärde som ska garanteras samma mänskliga rättigheter som vuxna – anses barn på olika sätt vara i behov av särskilt skydd och stöd. Detta eftersom barn, med beaktande av att de har en begränsad förmåga att tillvarata sin egen rätt samt att skydda sig själva, är särskilt sårbara och befinner sig i en utsatt situation.²¹ Att applicera ett tydligt barnperspektiv vid samtliga beslut och andra åtgärder som rör barn innebär även att man måste försöka se situationen med barnets ögon, det vill säga hur barnet själv uppfattar situationen. Detta för att man vid alla beslut som rör barn noga ska beakta och analysera dess följder både för barn i grupp och för det enskilda barnet.²²

1.5 Metod

Som utgångspunkt har en rättsdogmatisk metod använts. Metoden används för att fastställa och redogöra för gällande rätt på det aktuella området. Detta görs främst genom att studera och söka svar i de traditionella och allmänt accepterade rättskällorna, vilka är lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin.²³ Tilläggas kan att hierarkin avseende de olika rättskällorna kan beskrivas enligt följande: lagstiftning ska beaktas, medan förarbeten till lag samt praxis bör beaktas. Även doktrinen kan ha ett stort inflytande på den juridiska argumentationen och får därför beaktas.²⁴

Utöver de allmänna rättskällorna grundas denna framställning även på tryckt material som inte är av juridisk karaktär, både för att ge en historisk bakgrund

---

²⁰ SOU 1996:115 s. 38. Se vidare kap. 2.2.

²¹ Forsman (2013) s. 82.

²² SOU 1997:116 s. 137 ff.

²³ Kleineman (2013) s. 21.

²⁴ Peczenik (1995) s. 35 ff.

av barnet och för att redogöra för forskning och rapporter om hur barn som bevittnat våld mot närstående påverkas av det. Eftersom framställningen går utöver att enbart fastställa gällande rätt och också syftar till att analysera rätten har även den friare rättsanalytiska metoden använts. Således frångås den strikt rättsdogmatiska metoden avseende uppsatsens andra och tredje avsnitt, samt analysdel. Vid användande av den rättsanalytiska metoden följer det naturligt att kritiskt granska och ifrågasätta rätten. Denna kritiska analys kan grunda sig i olika typer av material från exempelvis andra vetenskaper än den juridiska, vilket inte är en del av gällande rätt men som kan bidra med viktiga insikter och kunskaper. Genom denna variation av material ges förutsättningar för en mer mångfacetterad analys av rätten.²⁵ För denna uppsats innebär den rättsanalytiska metoden således främst att analysera sambandet mellan synen på barn historiskt och dagens rättsliga reglering samt hur skadorna som barn som bevittnar våld mot närstående lider av fångas upp av lagstiftaren.

1.6 Material

Inledningsvis består materialet, för att ge en historisk tillbakablick på barnets ställning, enbart av doktrin från ett flertal författare på området. Detta syftar till att ge en så bred bild av utvecklingen som möjligt. Redogörelsen för konsekvenserna för barn som bevittnar våld mot närstående grundas främst på forskning utanför det juridiska området, se kapitel 1.7 för exempel på utförd forskning som har legat till grund för denna framställning. Därutöver har flertalet rapporter använts, bland annat från Brå, Rädda Barnen, Socialstyrelsen, Stiftelsen Allmänna barnhuset samt Nationellt Råd för Kvinnofrid. Även två medicinskt orienterade artiklar från Läkartidningen lyfts fram. Kapitlet där bestämmelser om barns rättigheter beskrivs grundas i förarbeten och doktrin, bland annat har doktrin av den välkända barnrättsförfattaren Anna Singer använts. För att ge en mer ingående förklaring till bestämmelserna i barnkonventionens artiklar består en stor del av materialet i denna del av kommentarer utgivna av FN:s barnrättskommitté.

---

²⁵ Sandgren (2015) s. 45 ff.

Kommentarerna är inte rättsligt bindande men de utgör ett viktigt hjälpmedel vid tolkningen av artiklarna och ska ses som vägledande.

För att undersöka rättsläget avseende barn som bevittnar våld mot närstående har främst lagtext samt förarbeten använts. Förarbetena till lagändringarna under 2000-talet spelar en viktig roll i att klargöra vad lagstiftaren hade för syfte bakom respektive ändring. Vad önskade man uppnå genom de nya bestämmelserna? I förarbetena återfinns även motiveringar till varför lagstiftaren undanböjde att ge barn som bevittnat våld mot närstående målsägandestatus. Av särskild vikt har varit utredningarna SOU 2001:72, ("Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda"), prop. 2002/03:53, ("Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.") samt prop. 2005:06/166, ("Barn som bevittnat våld"). Förarbetena kompletteras med doktrin på området samt rapporter från exempelvis barnrättsorganisationer såsom Rädda Barnen. Praxis avseende tänkbar målsägandeställning för barn som bevittnat våld mot närstående är mycket sparsam. För närvarande har frågan enbart ställts på sin spets i avgörandet NJA 2005 s. 712, varför detta rättsfall redogörs för.

Det sista deskriptiva avsnittet, där frågor om kriminalisering behandlas, grundas på förarbeten samt doktrin. Vid valet av doktrin har välkända och auktoritativa författare på området använts såsom Asp, Ulväng, Jareborg och Lernestedt. Grundläggande kriterier som bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska övervägas har även framställts i prop. 1994/95:23, ("Ett effektivare brottmålsförfarande"), samt genom SOU 2013:38, ("Vad bör straffas?").

1.7 Forskningsläget

Barn som bevittnar våld mot närstående och vilka konsekvenser upplevelserna leder till har främst kommit att uppmärksammas i forskningen från och med början av 2000-talet, vilket har lett till att kunskapen härom har ökat. En banbrytande forskningsstudie på området genomfördes av Katarina Weinehall i slutet av 1990-talet, där följderna för barn som bevittnat våld mot närstående synliggjordes. Ett annat exempel är en studie, redovisad av Kjerstin Almqvist och Anders Broberg, av kvinnor och deras barn som vistats

på kvinnojourer i Göteborg mellan åren 2000 – 2003 där fokus bland annat låg på hur våldet kvinnorna hade utsatts för också hade påverkat barnen. Ett tredje exempel är en rapport utförd av Nationellt Råd för Kvinnofrid där barn som bevittnat våld i hemmet berättar om sina upplevelser. Det har således skrivits flertalet forskningsstudier om olika reaktioner och konsekvenser som barn, vilka har bevittnat våld mot närstående, drabbas av.

Som en trolig följd av att kunskapen på området ökade, uppmärksammade även lagstiftaren bevittnandesituationen och lagändringar i SoL och BrL genomfördes år 2006. Litteratur beträffande den juridiska aspekten avseende barn som bevittnat våld mot närstående är dock inte särskilt omfattande. Barnrättsorganisationer, såsom Rädda Barnen och UNICEF, utgör framträdande röster i diskussionen om barns rättsliga ställning vid bevittnande av våld i nära relation. Härutöver ges en viss vägledning i förarbetena. Mot bakgrund av detta avser denna framställning att ytterligare belysa hur barn påverkas av att bevittna våld mot närstående och hur detta står i relation till principer för kriminalisering.

1.8 Begrepp och definitioner

Artikel 1 barnkonventionen, 9 kap. 1 § FB samt 1 kap. 2 § SoL stadgar att med ”barn” avses varje människa under 18 år.

Med begreppet ”bevittnar” avses i första hand att barnet har hört eller sett när våldet begås. En diskussion har förts om begreppet ifråga skulle ändras till att barn istället ”upplever” våld. Det sistnämnda är ett vidare begrepp som omfattar fler situationer eftersom barn kan uppleva våld på olika sätt utan att faktiskt direkt se eller höra det. Ett exempel på detta är om barnet, medveten om situationen, stänger in sig i ett rum intill där våldet sker. Det kan också röra sig om att barnet ser skador på den utsatta föräldern.²⁶ Mot bakgrund av att olika upplevelser av våld torde vara minst lika skrämmande och skadligt för barnet som att direkt se eller höra våldet går det att argumentera för att det hade varit önskvärt att genomgående använda begreppet ”upplever” i denna

---

²⁶ Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s.16. Jämför SOU 2006:65 s. 95 f. Se vidare kap. 3.2.

framställning. Anledningen till att begreppet ”bevittnar” främst används är för att det är det begrepp som nästan uteslutande används i litteratur och förarbeten på området.

Det ska även tilläggas att det i denna framställning ett flertal gånger hänvisas till att barn bevittnar våld i hemmet. Det ska dock naturligtvis inte uteslutas att barn bevittnar våld mot närstående på fler platser än i hemmet, men det är där det oftast sker.²⁷

Med begreppet ”våld” används i denna uppsats som utgångspunkt den definition av våld som återfinns i barnkonventionens artikel 19. Där omfattas alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, samt sexuella övergrepp. Begreppet ”närstående” avser i denna framställning främst barnets föräldrar. Utgångspunkten är att det ska finnas en förtroendefull relation mellan barnet och den närstående. Därför kan även fler relationer omfattas av närståendebegreppet än de som ingår i barnets närmsta familj, såsom mor- och farföräldrar, mosttrar och fastrar. Även foster- eller styvföräldrar kan bedömas vara närstående till ett barn.²⁸

Slutligen ska kortfattat redogöras för skillnaden mellan begreppen ”brottsoffer” och ”målsägande”. Begreppet brottsoffer är relativt nytt i svensk rätt och en officiell definition saknas men det kan beskrivas som ett allmänt begrepp för den som har blivit drabbad av ett brott. Termen förekommer varken i den straff- eller processrättsliga lagstiftningen. Däremot återfinns termen i socialtjänstlagen och omfattar där såväl direkta som indirekta offer.²⁹ Till skillnad från brottsofferbegreppet återfinns målsägandebegreppet i rättegångsbalken.³⁰ Målsägande är ett smalare begrepp än brottsoffer i den praktiska tillämpningen och kan beskrivas som en processuell term som

---

²⁷ Nilsson, *Våld mot kvinnor i nära relationer: en kartläggning*, Brottförebyggande rådet (Brå), 2002 s. 35.

²⁸ SOU 2001:72 s. 382.

²⁹ Se vidare kap. 5.3.

³⁰ Se vidare kap. 5.1.1.

innebär att den som har blivit utsatt för ett brott ges en ställning i form av part i den rättsliga processen.³¹

1.9 Disposition

Uppsatsens deskriptiva del inleds med ett historiskt kapitel som syftar till att ge en övergripande bakgrund till barnet i historien. Närmre bestämt avser avsnittet ge en inblick i barns villkor och ställning samt synen på barn och barndomen inom familjen, i samhällelig och i rättslig bemärkelse. Bilden av barnet i historien kan bidra med en förståelse för vilka rättigheter och skyldigheter man tillskrev och tillskriver barn. Varför är det viktigt att synliggöra hur barn hade det förr? I denna framställning avser vetskap om barns historiska ställning kunna ge en bakgrundsförståelse för, och kanske en förklaring till, barns rättsliga ställning idag. Ur ett barnperspektiv är det även av betydelse inte minst för att barnens egna röster sällan hörs. Kapitlet avslutas med en analyserande kommentar till vad som redogjorts för i denna del.

Uppsatsens tredje kapitel syftar till att redogöra för hur många barn som beräknas vara utsatta för att bevittna våld mot närstående samt att genom forskning och rapporter på området kartlägga på vilka olika sätt och i vilken grad dessa barn påverkas av sina upplevelser. Barnens skador är viktiga att ha i åtanke inför den fortsatta framställningen avseende den rättsliga regleringen på området, inte minst i fråga om kriminalisering. I det fjärde kapitlet beskrivs ett urval av för i sammanhanget relevanta rättigheter som barn tillskrivs, såsom principen om barnets bästa, rätten att bli hörd, rätten till liv och omvårdnad samt rätten till skydd mot alla former av våld. En kort bakgrund till barnkonventionen och dess nuvarande ställning i svensk rätt ges, varefter rättigheter enligt barnkonventionen följs av barns rättigheter enligt nationell lagstiftning. Barns rättigheter är en viktig grundpelare i barnperspektivet och något som bland annat lagstiftaren måste beakta vid alla beslut och åtgärder som rör barn.

---

³¹ Lindgren & Qvarnström (2003) s. 1, 29ff, Diesen (1995) s. 27 ff.

Uppsatsens femte, och mest omfattande kapitel, syftar till att redogöra för den rådande rättsliga regleringen avseende barn som bevittnat våld mot närstående. En viktig del i detta är att genom förarbeten och praxis ge en förståelse för varför rättsläget ser ut som det gör. Flera lagändringar har skett på området under 2000-talet och det är därför av stor betydelse att fastställa syftet med förekommande lagändringar. Det ges även en inblick i lagändringarnas praktiska effekt. Med andra ord ämnas besvaras vilken rättslig ställning barn som bevittnar våld mot närstående har samt varför.

Det sista kapitlet i framställningens deskriptiva del beskriver vilka principer som anses bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska vara godtagbar. Ur dessa principer framträder rekvisiten ”skyddsintresse” och ”skada”, vilka skildras närmre. Syftet med detta avsnitt är att undersöka vilka möjligheter och förutsättningar det finns för att ge barnen ett straffrättsligt skydd.

Uppsatsens avslutande kapitel består av en analys utifrån ovanstående deskriptiva delar. Valet av att ha en samlad analys faller sig naturlig i denna framställning eftersom samtliga kapitel är beroende av varandra för en diskussion där barnperspektivet är tongivande. Framträdande i analysen är frågan om kriminalisering, inte minst mot bakgrund av vad som framkommit avseende hur barn påverkas av att bevittna våld mot närstående.

2 Barn genom historien

2.1 Medeltiden till 1800-talet

Att barndomen betraktas som en mycket betydelsefull period i en människas liv är något som de flesta idag ser som en självklarhet. Historiskt sett har dock synen på barn och barndomens betydelse varit en helt annan än den är idag.³² Faktum är att det var först för några decennier sedan som historiker började uppmärksamma barn och barndomens historia, det vill säga hur synen på barn och barndomen har sett ut förr i tiden. Det har tydligt framkommit att hur barnet har uppfattats av samhället och inom familjen har förändrats mycket genom århundradena. Därigenom har också barnets ställning blivit en helt annan än den tidigare var.³³

Under medeltiden bestod inte barndomen av en lång period, utan redan efter de första småbarnsåren betraktades barnen inte vara barn i dagens bemärkelse. De ansågs i mångt och mycket istället tillhöra vuxenvärlden. Barnen fick ta ansvar och bidra med arbete, både i och utanför hemmet. Även på fritiden betraktades barnen vara en del av vuxenvärlden. Detta synsätt skiljer sig således markant från vår samtid där barndomen betraktas som en avskild period från resten av livet som ska vara fylld av lek och skolgång.³⁴ I straffrättsligt hänseende blev pojkar under medeltiden straffmyndiga, om än i varierande omfattning, redan vid sju års ålder. Vid femton års ålder blev pojkar myndiga och kunde bland annat också dömas till dödsstraff. Flickor och kvinnor var under denna tid omyndiga, oavsett ålder.³⁵ Redan i de svenska landskapslagarna förekommer således barn och unga som individer. Övergripande var den rådande uppfattningen att barn från sju eller åtta år hade förmåga att exempelvis kunna skilja på rätt och fel. I den tidens lagtext förekom även bestämmelser om föräldrarnas försörjningsplikt för små barn,

---

³² Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 1.

³³ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 7 f.

³⁴ Bjurman (red.) (1981) s. 67.

³⁵ Österberg (2016) s. 119 f.

denna sträckte sig dock endast till dess att barnet fyllde sju år.³⁶ Det kyrkliga inflytandet i samhället var stort och barn betraktades ofta som oberäkneliga och skulle därför genom aga kuvas och lyda. Detta kan även ha ansetts vara till barnets eget bästa.³⁷

Även under 1600-talet kan barndomen sägas ha upphört för de allra flesta barn vid fem till sju årsåldern, då de förväntades gå in i arbetslivet. Fattigdomen i Sverige var utbredd under denna tid och merparten av befolkningen levde under svåra förhållanden.³⁸ Barnet betraktades som en naturlig del av den gemensamma hushållningen så snart det var stort nog för att kunna klara sig själv och bidra till denna. Barnet skulle medverka till att säkra familjens fortlevnad. Genom arbetet följde en nära levnadsgemenskap med föräldrarna och andra vuxna och barnen blev därigenom också en naturlig del av vuxenvärlden. Kort sammanfattat kan sägas att barn ansågs vara små vuxna.³⁹ Barn som tillhörde adeln var till viss del undantagna från barnarbetet i sin mer skyddade värld. Istället förekom till viss del uppfostran genom pedagoger.⁴⁰

Generellt sett var det en tid då barn i mångt och mycket var väldigt utsatta. En utbredd likgiltighet inför barn förelåg i samhällets alla skikt. Barnaga, barnamord och att barn lämnades till olika institutioner var vanligt förekommande. När föräldrarna själva kämpade för sin överlevnad, kom barnen i andra hand.⁴¹ Så kallade ”Barnhus” inrättades i Stockholm på 1600-talet, en sorts uppfostringsanstalt för samhällets fattiga barn, tänkt främst för att barnen inte skulle tiggas på gatorna. Där styrdes de med disciplin genom ”bibeln och riset”. På Barnhusen fick barnen även arbeta långa dagar. Hårt kroppsarbete ansågs vara en självklarhet, inte minst bland de barn i samhället som hade det sämre ställt.⁴² Antalet oönskade barn var stort och därför förekom också barnamord, främst bland ogifta kvinnor vilka ofta saknade

---

³⁶ Österberg (2016) s. 104 f.

³⁷ Singer (2012) s. 19.

³⁸ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 112.

³⁹ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 28.

⁴⁰ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 112.

⁴¹ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 27.

⁴² Bjurman (red.) (1981) s. 13 ff.

möjlighet att ta hand om sina barn och som var en utstött grupp i samhället. Eftersom det var en tid då sjukdomar var utbredda kunde förekomsten av fler barn, förutsatt att kvinnan var gift, betraktas som en tillgång och en säkerhet för familjen. Fram till mitten av 1700-talet dog nämligen vart femte barn i Sverige under det första levnadsåret. Det rådde dock stora skillnader mellan olika sociala och ekonomiska grupper i samhället. Den högsta spädbarnsdödligheten fann man hos de fattigaste samhällsgrupperna, främst mödrar med utomäktenskapliga barn.⁴³

Med tankar och idéer från upplysningens 1700-tal började synsättet på barn i samhället delvis förändras, liksom förhållandet mellan barn och föräldrar. En bidragande faktor till detta var att religionen kom att spela en mindre roll och istället fick vetenskapen större uppmärksamhet som normkälla. En framträdande tanke var att barn var formbara och därmed förbättrliga. Med det uppmärksammades frågan om en pedagogisk uppfostran av barn allt mer i samhället.⁴⁴ Detta medförde dock att det våld som barn redan utsattes för även fick en funktion som uppfostrande och disciplinerande. De flesta var övertygade om att det var till barnets bästa med en sträng uppfostran. Barns första levnadsår, liksom åren när de ansågs bli en del av vuxenvärlden, var präglade av åga. Kroppsbestraffning var ett vedertaget uppfostringsmedel, dels för att uppnå lydighet men också för att ”rädda själen”. Vård och omsorg av barn tillhörde ovanligheterna, små barn betraktades snarare som onyttiga.⁴⁵ 1700-talet, med dess ökade urbanisering, kännetecknades också av att ”göra projekt” av barnen genom vad som betraktades vara god auktoritär uppfostran och skolgång. Detta gällde dock troligen allra främst de barn som tillhörde de högre stånden. Barn i de lägre samhällsklasserna var fortfarande knutna till de vuxnas liv och familjens uppehälle genom att utgöra arbetskraft.⁴⁶

Under 1800-talet präglades Sverige av industrialismens starka tillväxt som medförde omfattande förändringar i samhället. I takt med att människor flyttade in till städerna i allt större utsträckning, övergavs succesivt det gamla

---

⁴³ Bjurman (red.) (1981) s. 26 ff.

⁴⁴ Singer (2012) s. 20.

⁴⁵ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 26 ff.

⁴⁶ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 35 ff.

bondesamhället och med det kom även de rådande strukturerna inom familjen att förändras något.⁴⁷ De barn som tillhörde arbetarklassen var dock i stor grad fortfarande tvungna att arbeta för att bidra till familjen. Förutom arbetet utgjordes barnens tillvaro i stor utsträckning av livet på stadens gator, dit även uppfostran och lek följde. Generellt medförde dock 1800-talet förbättringar för arbetarklassens barn. I takt med arbetarrörelsens kamp för bättre villkor, fick även barnen det delvis bättre ställt och något mer tid frigavs till fritid och lek.⁴⁸

Trots att synen på barn började förändras förblev barndomen generellt sett kort för arbetarklassens barn. Under 1800-talet infördes folkskolor i delar av landet, men ur familjens perspektiv kom skolgången sekundärt, det viktigaste var att barnet bidrog till familjens försörjning.⁴⁹ Ända in på 1800-talet var således barnarbetet av stor betydelse för många fattiga familjers överlevnad. Även inom de familjer där barnarbete inte var en nödvändighet ekonomiskt sett, sågs det fortfarande som en självklarhet för de flesta inom arbetarklassen. Med den framväxande arbetarrörelsen väcktes dock frågan om avskaffandet av barnarbete. Debatten växte i samhället och 1875 tillsattes en statlig utredning på området vilket ledde fram till att allt arbete i industrin för barn under 12 år förbjöds 1881. Barn mellan 12 och 14 år tilläts däremot arbeta sex timmar per dag, och de mellan 14 och 18 år tio timmar per dag.⁵⁰ Samtidigt som det minskade barnarbetet ledde till en förbättring för många barns hälsa och utveckling, försämrades barnets ställning inom familjen då en större rättslöshet kunde urskiljas till följd av att barnen inte längre bidrog ekonomiskt till familjen. Vidare sågs det som en självklarhet att det mesta hushållsarbetet sköttes gemensamt av hela familjen, då många föräldrar var beroende av barnens hjälp.⁵¹

---

⁴⁷ Singer (2012) s. 20.

⁴⁸ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 114 ff.

⁴⁹ Bjurman (red.) (1981) s. 74.

⁵⁰ Olsson (1984) s. 158 ff.

⁵¹ Clausen, Borgnakke & Lagerberg (red.) (1983) s. 43.

2.2 1900-talet

Under 1900-talet skedde omfattande förändringar avseende synen på barn, hur de skulle behandlas samt deras rättsliga ställning. Barnen hade kommit att uppmärksammas mer och mer och i den svenska lagstiftningen skedde ett betydande reformarbete på området. I allt fler situationer, både i familjen och i samhället, kom barn successivt att betraktas som självständiga subjekt och innehavare av egna rättigheter.⁵²

Bland de stora förändringarna i förhållandet mellan barn och föräldrar som skedde i början av 1900-talet kan nämnas att begreppen äkta och oäkta barn, det vill säga barn som är födda utom äktenskap, avskaffades år 1917. Tidigare hade synen på oäkta barn präglats av att de i mångt och mycket fick klara sig själva i större utsträckning då föräldrarna inte hade samma försörjningsskyldighet mot dem. Syftet med denna lagändring var att stärka föräldrarnas skyldighet att försörja och vårda om sina barn samt att barnet skulle ges en familjetillhörighet. Samma tankegångar låg bakom att det samma år infördes regleringar som möjliggjorde att rättsligt fastställa vilka som var ett barns föräldrar.⁵³

Under mellankrigsperioden skedde stora förändringar i det svenska samhället. Det gamla bondesamhället övergavs och ”det moderna svenska samhället” trädde fram då urbanisering och industrialisering var ett faktum.⁵⁴ I takt med att välfärden i stort förbättrades ökade också diskussionerna om barn, dess rättigheter och inte minst barnuppfostran. Barns behov uppmärksammades i större utsträckning än tidigare och medvetenheten ökade avseende de negativa konsekvenser en felaktig uppfostran kan leda till för ett barn. En framträdande röst inom området var samhällsdebattören och författarinnan Ellen Key som 1900 utgav sitt kända litterära verk ”Barnets århundrande”.⁵⁵

---

⁵² Singer (2012) s. 17.

⁵³ Singer (2012) s. 21 f.

⁵⁴ Halldén & Bjurman (red.) (1990) s. 145.

⁵⁵ Singer (2012) s. 25.

Ellen Key underströk i sina resonemang vikten av barns frihet och självverksamhet. Hon menade att barn är individer med olika behov och att deras uppfostran inte ska präglas av yttre tvång. Hennes tankar om den ideala barnuppfostran var att mödrarna skulle sköta omsorgen och uppfostran och hon tog därför avstånd från småbarnsinstitutioner och menade att undervisning i hemmet var att föredra.⁵⁶ En viktig del av uppfostran var att uppmärksamma varje barn som en individuell person med en egen personlighet samt att barnets fantasi och känsloliv inte skulle hämmas, utan uppmuntras och därigenom utvecklas. Hon tog även avstånd från aga och ansåg istället att modern med pedagogiska och tydliga medel skulle lära barnet disciplin. Barn skulle behandlas med respekt för sin egenart.⁵⁷

En annan framstående kvinna under denna tid var Alva Myrdahl, som kom att uppmärksamma kvinnor, barn och familjepolitik. Hon talade om ”föräldrafostran” vilket syftade till att poängtera att en god barnuppfostran är av fundamental betydelse för samhället eftersom barn är blivande samhällsmedborgare. I takt med att barnuppfostran kom att ses som något som krävde speciella kunskaper, inom exempelvis beteendevetenskap och psykologi, kom den även att allt mer professionaliseras. Här kan även ett samband urskiljas med att kvinnor i mycket högre utsträckning började arbeta.⁵⁸

1979 tillsattes ”Utredningen om barns rätt” vars syfte var att undersöka hur barns behov och intressen genom lagstiftningen kunde uppmärksammas och sörjas för på ett bättre sätt än tidigare.⁵⁹ Utredningen resulterade bland annat i en uppräkningslista av barns grundläggande behov som presenterades samma år och som i stor grad fortfarande präglar vårdnads- och omsorgsregler i den svenska föräldrabalken. Övergripande var att barns behov, fysiskt och psykiskt, skulle uppmärksammas och tillgodoses. Ett exempel som framlades

---

⁵⁶ Halldén & Bjurman (red.) (1990) s. 118.

⁵⁷ Halldén & Bjurman (red.) (1990) s. 122.

⁵⁸ Halldén & Bjurman (red.) (1990) s. 145 ff.

⁵⁹ Singer (2012) s. 26.

om barns grundläggande behov var att barn är i behov av omvårdnad och skydd.⁶⁰

Utredningens arbete resulterade även i att Sverige, som första land i världen⁶¹, den 1 juli 1979 införde ett förbud mot all form av kränkande behandling eller kroppslig bestraffning av barn, så kallad barnaga (dåvarande 6 kap. 3 § FB).⁶² Bland motiveringen bakom införandet av bestämmelsen påpekades att samhället och tankarna kring barnuppfostran hade förändrats under 1900-talet och att kroppsgaga nu skulle betraktas som en förlegad rest av ett historiskt lydnadsideal. I takt med att barnet allt mer hade kommit att ses som en egen individ med egna rättigheter ansågs det också vara nödvändigt att ställa andra krav för att tillvarata dessa rättigheter. Forskning om barns uppväxtvillkor, inom bland annat psykologin, hade visat hur det som barn utsätts för under sin uppväxt präglar dem även senare i livet och att barndomen därför är av stort värde. Genom forskning hade också skaderiskerna för barn som utsätts för våld eller annan kränkande behandling uppmärksamats. Med den fördjupande kunskapen om de risker för skada som såväl fysiskt som psykiskt kan följa av aga, ansågs det inte längre vara ett legitimt uppfostringsmedel. Genom införandet av agaförbudet var syftet att klargöra för allmänheten att ingen form av våld eller kränkande behandling mot barn kunde rättfärdigas.⁶³

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Året därpå ratificerade Sverige konventionen i sin helhet. Barnkonventionen består av bestämmelser vilka är avsedda att tillförsäkra barns grundläggande rättigheter.⁶⁴ Genom barnkonventionen erkänns barn som individer med egna rättigheter vilka är formulerade med utgångspunkt i barns intressen, deras speciellt utsatta situation och därmed behov av ett särskilt skydd.⁶⁵

Barnkonventionen har också föregåtts av andra internationella instrument

---

⁶⁰ Singer (2012) s. 27 f. Jämför SOU 1979:63 s. 56 f.

⁶¹ Rädde Barnen, ”Milstolpar i kampen mot våldet”.

⁶² Lag (1979:122) om ändring i föräldrabalken.

⁶³ SOU 1978:10 s. 23 ff.

⁶⁴ Handbok om Barnkonventionen (2008) s. 13. Jämför prop 1989/90:107.

⁶⁵ Singer (2012) s. 38.

som berör barns rättigheter. Första gången barns rättigheter uttryckligen slogs fast internationellt var genom Genève-deklarationen, eller Förklaringen om barns rättigheter, som antogs 1924. Fokus tycks dock främst ha legat vid de omsorgsplikter vuxna har gentemot barn. Barnet som ett självständigt subjekt med egna rättigheter är således inte framträdande. 1959 antog FN en deklaration om barnets rättigheter, där principer beträffande barns rätt och skydd fastslås. Ovan nämnda förklaringar innebar dock inte några rättsliga principer, utan snarare moraliska ställningstaganden om barns rättigheter.⁶⁶

Slutligen kan tilläggas att barnrättsorganisationen Rädda Barnen bildades 1919 i Sverige⁶⁷ och 1971 bildades Bris vilken även den är en organisation som verkar för att säkerställa barns rättigheter.⁶⁸ 1993 instiftades Barnombudsmannen som är en statlig myndighet vars uppdrag är att företräda barns och ungas rättigheter och intressen.⁶⁹

Sammanfattningsvis har mycket hänt gällande synen på barn i familjen och i samhället under 1900-talet. Under århundradets andra hälft har även det förändrade synsättet på barn framträtt i rättsliga sammanhang och idag råder en ökad medvetenhet om barns rättigheter, vilka de tillskrivits främst genom barnkonventionen. Mycket återstår dock att göras och den rättsliga regleringen kring barns rättigheter samt barns särskilda rätt till skydd är under ständig utveckling.⁷⁰

2.3 Kommentar

En av de mest framträdande reflektionerna vid studerandet av barn i historien är att barn inte har tillåtits vara barn i dagens bemärkelse förrän några decennier tillbaka. Införandet av rättsliga regleringar kring barns rättigheter, så som barnkonventionen, tyder på att barn är en grupp som har ett särskilt behov av skydd. Barndomen anses idag ha ett egenvärde; en betydelsefull period i livet där barn enbart ska tillåtas att leka, utvecklas och vara just barn.

---

⁶⁶ Singer (2012) s. 37. Jämför prop. 1989/90:107 s. 4.

⁶⁷ Rädda Barnen, ”Rädda Barnens historia”.

⁶⁸ Bris, ”Bris historik”.

⁶⁹ Barnombudsmannen, ”Uppdrag, organisation och arbetsätt”.

⁷⁰ Singer (2012) s. 13.

Denna syn skiljer sig markant från den allmänna uppfattningen om barn i familjen och i samhället från medeltiden till 1900-talet, trots successiva förändringar. De allra flesta familjer var förr i tiden ekonomiskt beroende av barnens hjälp vilket medförde att barn tvingades växa upp väldigt fort, inte minst i bemärkelsen att de i tidig ålder tilldelades ansvar i form av arbete. I dåtidens bondesamhälle var det naturligt men också nödvändigt för familjens försörjning att alla, således även barnen, deltog i arbetet så snart de fysiskt bara kunde. Övergången från småbarnsåren till vuxenlivet tycks därför ha blivit kort och abrupt.

Om det förelåg emotionella band mellan föräldrar och deras barn på samma sätt som idag kan vi inte med säkerhet veta något om, men barn tycks inte ha setts som särskilt skyddsvärda utan deras status i familjen och i samhället var väldigt låg. Framförallt sågs inte barnet som ett värdefullt subjekt med egna rättigheter, utan som ett objekt som förväntades bidra till hushållet och samhället. Barn sågs som ”små vuxna”, fast utan rättigheter. När samhällets utveckling gick framåt och välståndet ökade, förbättrades även barnets ställning successivt, om än långsamt. En tydlig indikator på att synen på barn var beroende av den rådande ekonomiska situationen, är de skillnader som tycks ha förelegat mellan olika klasser i samhället. De som hade det bättre ställt, kunde i större utsträckning avvara sina barns hjälp vilka istället kunde tillåtas utveckling genom undervisning.

Det kan tyckas chockerande och rent av avskyvärt att barnaga ansågs vara både naturligt och en vedertagen uppfostringsmetod, nästan genom hela historien. Ett uttryckligt förbud mot barnaga skrevs in i föräldrabalken för knappt 40 år sedan. Det i sig måste anses spegla mycket av samhällets syn på barn. Att det, sett utifrån dagens perspektiv, kan tyckas framstå som märkligt, visar samtidigt på hur stora förändringar som under en kort tid har skett i samhället gällande synen på barn. Har även lagstiftningen hängt med i denna utveckling?

Vidare är det häpnadsväckande att barn inte sågs som bärare av egna rättigheter förrän långt in på 1900-talet. Att en tydlig förändring av synen på

barn skedde just då är troligtvis för att välståndet i samhället i stort var under reformering under denna period och för att mänskliga rättigheter fick större uppmärksamhet efter världskriget som 1900-talets första hälft präglades av. Det framstår också som troligt att utvecklingen av barns rättigheter blev en naturlig följd i takt med att kvinnan tillskrevs rättigheter under 1900-talet.

Det är tydligt att det är först på 1900-talet som barnens behov sätts i centrum, detta bland annat tack vare forskning på området och med hjälp av röster från bland andra Ellen Key. Vid reflekterandet kring varför intresset för pedagogiken och betydelsen av en bra och trygg barndom växte under just denna tid, faller det sig naturligt att tänka sig att när familjen inte längre var beroende av barns arbetskraft i samma utsträckning kunde det istället lämnas utrymme åt andra tankegångar, så som att barn är framtidens vuxna och att det är av betydelse för alla att framtidens samhällsmedborgare växer upp till att bli bra människor. Först då uppmärksammade vuxna barnet som individ. Det förefaller således tydligt att barns situation och livsvillkor är knutet till samhällets och de vuxnas behov och sammanhang.

För att få en större förståelse för dagens rättsliga reglering avseende barn, eller avsaknad därav, kan vi således ta hjälp av synen på barn i historien eftersom den i viss mån troligtvis även speglar hur vi ser på barn idag. Ellen Key hade rätt när hon skrev att 1900-talet kom att bli ”barnets århundrade”, men viktigt att ha i åtanke är att det trots allt endast var några decennier sedan barn tillskrevs status som subjekt med egna rättigheter. Mycket visar på att det tidigare har förelegat en försummelse av, och en mer likgiltig inställning till, barn. Barns tillvaro och synen på barn i stort i samhället har i många avseenden därmed förändrats drastiskt. Med detta i åtanke är en slutsats att vi kanske har lång väg kvar för att säkerställa barns ställning, inte minst i rättsliga sammanhang.

3 Barn som bevittnar våld mot närstående

3.1 Hur många barn är utsatta?

Det går inte att säkerställa hur stor del av våldet som begås av en pappa mot en mamma men sett till anmälningfrekvensen och studier på området råder det ingen tvekan om att mäns våld mot kvinnor är ett utbredd och allvarligt problem. I denna miljö befinner sig ofta även barnen.⁷¹

I en rapport från 2002 av Brå framkom att år 2001 anmäldes cirka 9 000 fall där kvinnor hade misshandlats av en närstående man. Det är svårt att fastställa något exakt antal eftersom mörkerantalet beräknas vara väldigt stort. Det är känt att anmälningsbenägenheten för brott i nära relationer är låg, endast mellan en fjärdedel och en femtedel av fallen tros blir anmälda. Brå uppskattade därmed att cirka 40 000 kvinnor under det aktuella året utsattes för misshandel av en man som hon hade en nära relation med.⁷² I cirka hälften av brottsanmälningarna framkom att det fanns barn i familjen varav många bevittnat våldet, ofta i hemmet. Det påpekades dock att mörkerantalet även i detta avseende med stor sannolikhet är högt eftersom barns närvaro inte alltid framkommer i anmälningarna.⁷³ Det finns inget sätt att med säkerhet veta hur många barn som bevittnar våld mot närstående, men dess förekomst har tagits upp i flera undersökningar. En av dessa är en studie utförd av Kommittén mot barnmisshandel år 2000, vilken indikerar att ungefär 10 procent av alla barn upplever våld i hemmet någon gång, utan att själva ha blivit misshandlade, och att omkring 5 procent upplever det ofta.⁷⁴ Det var först med denna studie som det uppmärksammades hur vanligt förekommande det faktiskt är att barn i Sverige idag bevittnar våld mot närstående.⁷⁵ I en kortrapport från 2003

---

⁷¹ Almqvist & Broberg (2013) s. 11.

⁷² Nilsson, *Våld mot kvinnor i nära relationer: en kartläggning*, Brottsförebyggande rådet, 2002 s. 22.

⁷³ Nilsson, *Våld mot kvinnor i nära relationer: en kartläggning*, Brottsförebyggande rådet, 2002 s. 35.

⁷⁴ SOU 2001:18 s. 12.

⁷⁵ Janson, Andersson-Gäre & Blennow (2008) *Läkartidningen* s. 1027–1028.

gjord av Rädda Barnen görs uppskattningen att antalet barn i Sverige som upplever våld mot närstående är mellan 100 000 och 200 000.⁷⁶

I en studie av kvinnor och deras barn som vistats på kvinnojourer i Göteborg mellan åren 2000–2003 framkom att näst intill samtliga barn vid minst ett tillfälle hade befunnit sig i samma lägenhet som misshandeln av mamman skedde i. 77 procent av barnen hade varit i samma rum som föräldrarna när de bevittnade våldet. Nästan hälften av barnen hade varit i direkt fysisk kontakt med någon av föräldrarna i samband med våldet. Bland svaren kring anledningen till detta förekom bland annat att barnet försökte gå emellan för att hindra misshandeln, att barnet grät och skrek för att påkalla uppmärksamhet eller att mamman grep efter barnet som ett försök att få mannen att upphöra med misshandeln.⁷⁷

I en kartläggning om kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling av barn i Sverige, utförd 2011 av stiftelsen Allmänna Barnhuset, svarade drygt 6 procent av eleverna i årskurs 9 att det hade förekommit våld mellan vuxna i hemmet vid enstaka tillfällen och 2 procent uppgav att våldet hade förekommit flera gånger. Bland de barn som uppgav att våld mellan vuxna i hemmet hade förekommit, hade 71 procent själva också bevittnat det.⁷⁸ I den senaste nationella kartläggningen av våld mot barn, som presenterades 2017, uppgav 8 procent av barnen att de hade upplevt att en förälder utövade fysiskt våld mot en annan förälder. I majoriteten av fallen rörde det sig om pappans våld mot mamman. Tre procent hade upplevt upprepat fysiskt våld.⁷⁹ Allmänna Barnhuset har anfört följande: ”att nästan vart tionde barn i vårt land bevittnar våld i sina familjer måste betraktas som ett av våra mest betydande folkhälsoproblem.”⁸⁰

---

⁷⁶ Frisk, *Anmälningarna som försvann: en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen: kortrapport från Rädda barnen*, Rädda barnen, 2003.

⁷⁷ Almqvist & Broberg (2013) s. 19, 30 f.

⁷⁸ Janson, Jernbro, & Långberg, *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning 2011*, Stiftelsen Allmänna barnhuset, 2011 s. 110.

⁷⁹ Jernbro & Janson *Våld mot barn 2016: en nationell kartläggning*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2017 s. 2, 26.

⁸⁰ Janson, Jernbro & Långberg, *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning 2011*, Stiftelsen Allmänna barnhuset, 2011 s. 64.

3.2 ”Bevittnar” eller ”upplever”?

I socialtjänstlagen används formuleringen att ett barn ”bevittnar våld”. Med det avses huvudsakligen att barnet har hört eller sett när våldet begås. Förslag har lagts fram om att begreppet ”bevittnat våld” bör bytas ut mot att barn istället ”upplever våld”.⁸¹ Uttrycket ”bevittnar” har kommit att ifrågasättas och kritiseras eftersom barn enligt forskning kan uppleva och påverkas av våldet även på många andra sätt än att direkt se eller höra det. ”Upplever” är istället ett vidare begrepp som omfattar fler situationer, det vill säga när barn på andra sätt än att ha sett eller hört något uppfattar konsekvenser av våld. Det kan exempelvis röra sig om att ett barn stänger in sig i ett rum intill där våldet sker och således är medveten om vad som sker utan att se eller höra det. Det kan också vara att barnet avläser det genom en förälders känslouttryck eller ser skador på den utsatta föräldern.⁸²

Regeringen har dock anfört att en sådan begreppsändring skulle leda till tolkningssvårigheter och förvirring kring begreppets innebörd eftersom ordet ”bevittna” anses vara väl inarbetat i juridiskt språkbruk. Regeringen har även uttryckt sig enligt följande: ”dessutom kan en ’upplevelse’ av något språkligt sett vara rent subjektiv, det vill säga det är inte säkert att den upplevda händelsen faktiskt, eller objektivt sett, inträffat.”⁸³

Termen ”delaktiga vittnen” skapades av författaren Hydén. Enligt henne är det psykologiskt omöjligt för barn att vara en utomstående eller neutral betraktare eller vittne när en närstående utsätts för våld i barnets egen livsmiljö. Genom ovan nämnda uttryck ville Hydén förtydliga barnens subjektställning i situationen som våldets vittnen. När våld mot en närstående begås hamnar barnet ofrivilligt i en position där det måste förhålla sig till det som sker. Genom barnets olika upplevelser av våldet blir barnet oundvikligt ett delaktigt vittne.⁸⁴

---

⁸¹ Prop. 2006/07:38 s. 29.

⁸² Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s.16. Jämför SOU 2006:65 s. 95 f.

⁸³ Prop. 2006/07:38 s. 29.

⁸⁴ Hydén (1995) s. 162. Jämför SOU 2006:65 s. 96.

3.3 Hur påverkas barn som bevittnar våld mot närstående?

Barn som bevittnar våld mot närstående under sin uppväxt har länge kallats för de ”glömda” eller de ”tysta” offren. Under senare år har det dock forskats alltmer kring hur barn som bevittnat våld påverkas och genom det har dessa barn i större grad kommit att uppmärksammas.⁸⁵

Genom ett större forskningsarbete på området, publicerat 1997, tydliggjordes de allvarliga konsekvenser bevittnandet av våld mot närstående medför. Studien visade bland annat att uppväxten för de barn som bevittnar sin mamma fara illa, kommer att präglas av känslor av maktlöshet och otillräcklighet över att de inte kunde ingripa för att stoppa våldet. För ett barn att bevittna när sin mamma blir slagen påverkar också barnets grundläggande trygghet. De bör därför betraktas som offer för psykiskt våld.⁸⁶

I barns grundläggande behov innefattas att de måste få möjlighet att växa upp och omvårdas i en trygg och stabil miljö. Detta för att barnet ska kunna vara välmående och utvecklas på ett positivt sätt. Den främsta tryggheten finner barn bland sina närstående, så som familjen, och barn är därför i beroendeställning till dessa.⁸⁷ Inte minst små barn är helt beroende av de vuxna i dess närhet. När exempelvis en förälder förgriper sig på en annan förälder, bortprioriteras således barnets behov. Barnen lever då i en situation där de är totalt utelämnade och skyddslösa.⁸⁸

För barn som växer upp i våldsmiljöer kommer deras hem, som är den plats vilken ska ge trygghet, istället vara förknippat med något som frambringar både rädsla och ångest. Rädslan avser det pågående våldet men lika mycket av oron kan bestå i att inte veta vad som kan komma att hända. Detta faller sig naturligt då barnet omöjligt kan veta hur våldet faktiskt kommer att sluta. Allvarligare misshandelsfall kan vara förknippat med skräck för att barnets

---

⁸⁵ SOU 2006:65 s. 94.

⁸⁶ Weinehall (1997) s. 237, 322.

⁸⁷ Socialstyrelsen, ”Våld – handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer” s. 27.

⁸⁸ Broberg (2011) s. 7.

mamma ska dö.⁸⁹ Just oberäkneligheten kan vara oerhört påfrestande för barn. Barns behov av trygghet och förutsägbarhet tillgodoses inte när de lever i en miljö där våld mot närstående sker, eftersom barnet aldrig vet vad som kan komma att hända och när.⁹⁰ Dessa barn lever därför i ett förhöjt spänningstillstånd. Förutom att våldet mot en närstående är oförutsägbart är det för ett barn även obegripligt och oerhört skrämmande.⁹¹

Vidare är det vanligt förekommande att barn själva tar på sig skulden för det som har skett och upplever att det är deras eget fel.⁹² Barn som lever med våld mot närstående känner ofta en stor maktlöshet över att inte våga eller kunna ingripa och förhindra det som sker, att inte själv kunna skydda mamman från våldet. För ett barn kan detta leda till en känsla av misslyckande med enorma skuld känslor som följd.⁹³

Socialstyrelsen skrev 2005 en rapport enligt vilken forskning visar att mellan en fjärdedel och mer än hälften av de barn som lever med våld i hemmet även själva ofta blir slagna. Faktum är att barn som under sin uppväxt har låtit bevitna våld och andra övergrepp mot närstående kan komma att reagera och påverkas på samma sätt som barn som själva har blivit utsatt för direkt fysiskt våld. Att leva i en våldsmiljö medför ofta allvarliga psykiska och fysiska skador för ett barn, både kortsiktigt och långsiktigt. Bland de psykiska problem som ett sådant trauma kan innebära för ett barn uppräknas ångest, depression, aggressivitet och självdestruktivitet. En annan följd som identifierats är att dessa barn även mer långsiktigt kan ha svårt att lita på andra människor samt får en mer pessimistisk syn avseende den egna möjligheten att påverka sin livssituation. Några av de fysiska reaktioner som en sådan upplevelse kan ta sig uttryck i är magont, huvudvärk samt sömn- och koncentrationssvårigheter. Att uppleva att en närstående utsätts för våld är

---

⁸⁹ Lyckner & Metell (2001) s. 29.

⁹⁰ Hindeberg (2001) s. 24.

⁹¹ Lyckner & Metell (2001) s. 30.

⁹² Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s. 69.

⁹³ Hydén (1995) s. 164.

således ytterst skadligt för ett barn.⁹⁴ Slutsatser rapporten nådde är att barn som bevittnar våld mot närstående sällan beaktas utan ofta hamnar i skymundan och att det är viktigt att barnen och deras upplevelser uppmärksammas.⁹⁵

Att som barn uppleva våld mot närstående är, för de allra flesta, en sådan skrämmande och överväldigande upplevelse att det skapar ett trauma hos barnet. Dessa trauman leder i sin tur till olika fysiska och psykiska reaktioner hos barnet. Eftersom barnet måste hitta strategier för att hantera den ångest och rädsla som det innebär att uppleva att en närstående far illa, utvecklar många barn olika psykiska försvar så som förnekande eller projicering för att försöka skjuta ifrån sig sina känslor. Detta kan i sin tur leda till att starka ångestkänslor framkommer senare i livet. Vissa barn som växer upp i en miljö där våld förekommer riskerar att utveckla den psykiatriska diagnosen posttraumatiskt stressyndrom. Det är en efterreaktion på en upplevd traumatisk situation som innebär att den utsatta på olika sätt upplever traumat på nytt. Det kan medföra att personen försöker undvika allt som den relaterar till våldet eftersom det annars medför känslor av starkt obehag.⁹⁶ Posttraumatisk stress uppstår när någon har varit med om något så skrämmande och traumatiserande att den drabbade har blivit överväldigad av både fruktan och hjälplöshet. Det innebär att hen saknar förmåga att klara av situationen, än mindre bearbeta den, vilket i sin tur betyder att personen i fråga fortsätter att bära på de tunga känslorna. Hen lever därför även med en känsla av att fara kan dyka upp när som helst, vilket också kan leda till undvikande och apati.⁹⁷

I en studie av kvinnor och deras barn som vistats på kvinnojourer i Göteborg mellan åren 2000–2003 konstaterades att när mamman far illa är detta något som nästintill alltid påverkar barnet. Barnen är i stor grad närvarande och

---

⁹⁴ Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s. 9 f.

⁹⁵ Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s. 69.

⁹⁶ Arnell & Ekblom (2010) s. 18 ff.

⁹⁷ Almqvist & Broberg (2013) s. 14.

uppfattar ofta att det deras mammor utsätts för utgör ett lika stort hot mot dem själva. Risken för att barnen själva misshandlas fysiskt ökar desto längre mamman är kvar i relationen. I de fall barn i studien hade drabbats lindrigare av våldshändelserna berodde detta på att mamman snabbt hade avslutat relationen med den våldsamme mannen. Det konstaterades dock att de allra flesta barn som deltog i studien hade drabbats hårt av att ha bevittnat våld mot sin mamma. Framförallt visade de symtom på psykisk ohälsa, i många fall allvarigare sådan. Genom att barnens psykiska hälsa skadats, hade också deras utveckling hämmats. Cirka en fjärdedel av barnen hade drabbats av posttraumatiskt stressyndrom. Andra barn hade istället utvecklat våldstendenser och aggressivitet i försök att bemästra sin rädsla. En annan symtombild som identifierades var att en del barn hade kommit att bli extremt omvårdande och måna om att ta hand om sin mamma genom exempelvis tröst. Många barn led av en kombination av ovan beskrivna reaktioner. Barnens symtom ledde även i stor utsträckning till att de hade problem med relationer till andra människor, exempelvis i förhållande till sina kompisar, mycket på grund av aggressionsproblem. Svårigheter i relationer till andra beror också på att anknytningsprocessen till föräldrarna oftast rubbas för de barn som lever i en våldsmiljö. När barnen blir övergivna är inte en trygg anknytning möjlig. Anledningen till att barnens utveckling hämmas är för att när all barnens energi går åt till att leva i ett ständigt spänningstillstånd, finns det helt enkelt mindre utrymme till nyfikenhet och lärande.⁹⁸

Även i en artikel från Läkartidningen år 2000, anges att det är vanligt förekommande att barn som bevittnat våld har symtom på posttraumatisk stress eller andra negativa psykologiska långtidseffekter. En anledning till att dessa barn har åsidosatts tros vara att barnen sällan själva berättar spontant om vad de har varit med om. Vidare kan det anses finnas en utbredd missuppfattning att ”tiden läker alla sår”, när det i själva verket handlar om att många barn tränger undan sina traumatiska upplevelser för att kunna leva med dem. Något annat som poängteras i artikeln är att det är vanligare att barn drabbas av psykiska effekter av mer omfattande karaktär när våldet har

---

⁹⁸ Almqvist & Broberg (2013) s. 61 ff.

begåtts av en närstående till barnet än av någon utomstående. Barnets upplevelse blir hemskare om våldet utförs av en person som barnet är beroende av och söker omsorg hos. Barn som har upplevt upprepade trauman kan utveckla personlighetsförändringar som kan innebära att deras förmåga att relatera till andra samt deras empatiska förmåga minskar, liksom deras självuppfattning och tro på framtiden. Andra barn kan drabbas av sömnproblem, mardrömmar, passivitet och separationsångest. Ytterligare en svårighet som kan uppkomma är koncentrationsproblem vilket kan leda till att barnen presterar sämre i skolan. Det är inte heller ovanligt att barnen drar sig undan från sina vänner eller att yngre barn återupprepar sina upplevda traumatiska händelser i sitt beteende och i exempelvis lekar.⁹⁹

I en annan artikel från *Läkartidningen* från 2008 framförs att mäns våld mot kvinnor är ett stort samhällsproblem, men att en utsatt grupp i detta, som fortfarande ofta glöms bort, är just barnen. Enligt artikelns författare är det både anmärkningsvärt och förvånande att konsekvenserna för barn som lever med våld inom familjen inte uppmärksammas i större utsträckning. De påpekar att ämnet visserligen har diskuterats mer de senaste åren men att stora brister kvarstår och de understryker vikten av att barnen inte hamnar i skymundan när insatser i vården görs för våld mot kvinnor.¹⁰⁰

En annan aspekt är att det är vanligt att barn som bevittnat våld mot närstående själva får bära på sina traumatiska upplevelser i tystnad. En anledning till detta är att det ofta är tabubelagt att prata om våld inom familjen, både inom och utanför hemmet. Våldet förblir därför ofta en hemlighet. Den oberäknliga, otrygga och turbulenta miljö som dessa barn ofta lever i är även nära sammankopplad med att barnen i fråga är skyddslösa. För vem skyddar barnet när pappan hotar och slår mamman? Den som utsätts för misshandel bryts även ofta ner psykiskt och med det följer en låg

---

⁹⁹ Jansson & Almqvist (2000) *Läkartidningen* s. 4094–4099.

¹⁰⁰ Janson, Andersson-Gäre & Blennow (2008) *Läkartidningen* s. 1027–1028.

självkänsla, vilket kan medföra att förmågan att upprätthålla omsorgen av barnet på olika sätt sviktar.¹⁰¹

I en rapport utförd av Nationellt Råd för Kvinnofrid, rådgivningsorgan inrättat av regeringen, berättas om barn som har vuxit upp i misshandelsmiljöer och om deras upplevelser. Där framkommer bland att barnen ofta försökte skydda sina mammor genom att på olika sätt förhindra pappan och att de la ett stort ansvar på sig själva. De levde med ett ständigt överhängande hot och en konstant rädsla av att inte veta när eller varför en våldssituation skulle bli aktuell. Detta hade bland annat lett till att barnen senare i livet upplevde att de saknade den grundtrygghet som andra barn tar för given. Barnen relaterade våldet till känslor av ångest, oro, ansvar och maktlöshet. Barnen kände även en stark känsla av utanförskap och ensamhet i vad de hade upplevt och uttryckte att de bar på känslor av skam, skuld, svek och misstro för andra människor. Mycket av barnens trauma var sammankopplat med att den övriga familjen genom maktutövning avkrävdes tystnad av pappan. För att ”skydda” familjen berättade många barn inte om misshandeln för någon utomstående, utan gav istället sken utåt sett av att allt var som det skulle. De vuxna i deras närhet som faktiskt visste, ingrep inte. Våldet osynliggörs således genom den tystnadskultur som ofta råder. Barnen kände sig svikna av samhället, de hade önskat att en annan form av hjälp fanns att tillgå. För en del barn orsakade våldet även fysiska problem, men alla angav att ”fysiskt våld gör ont men att det psykiska våldet är värre”.¹⁰²

Upplevelserna och följderna av att bevittna våld mot närstående kan sammanfattningsvis konstateras te sig komplexa och drabbar alla barn olika, även om gemensamma nämnare går att identifiera. Några faktorer som kan påverka hur hårt ett barn drabbas är dess ålder, den övriga familjesituationen samt våldets intensitet och varaktighet. En sak som med säkerhet går att konstatera är att barnen far väldigt illa.¹⁰³

---

¹⁰¹ Hindberg (2001) s. 124 f.

¹⁰² Nationellt råd för kvinnofrid, *Se till mig som liten är: när pappa slår mamma*, 2002.

¹⁰³ Hindberg (2001) s. 126.

4 Barnets rättigheter

4.1 Barnkonventionen

4.1.1 Kort om barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter innehåller, som tidigare beskrivits, bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. Dess tillkomst vittnar om att de juridiska instrument om mänskliga rättigheter som fanns vid dess införande inte ansågs tillräckliga avseende just barn.¹⁰⁴ Konventionen syftar till att understryka att barn är medborgare precis som vuxna och att de mänskliga rättigheterna därför även omfattar barn.¹⁰⁵ Eftersom rättigheterna tar utgångspunkt i barns speciellt utsatta situation och sårbarhet genomsyras flera artiklar av en tydlig målsättning av att ge barn ett utökat skydd och stärka barns mänskliga rättigheter på alla nivåer i samhället. Konventionen ger även uttryck för vikten av att barn växer upp under goda förhållanden, med möjligheter till utveckling, eftersom barn är framtidens vuxna.¹⁰⁶

Sedan Sverige, som ett av de första länderna i världen, ratificerade barnkonventionen år 1990 har Sverige varit folkrättsligt förpliktigt att följa konventionen, med de åtaganden dess artiklar innebär.¹⁰⁷ Staternas förpliktelse följer även av artikel 4 där det stadgas att alla konventionsstater är skyldiga att vidta ”alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder” för att genomföra rättigheterna i konventionen.

Barnkonventionen har i dagsläget inte inkorporerats i svensk rätt, även om den påverkar rättens utformning och tolkning. En inkorporering skulle innebära att konventionen skulle bli en nationell rättskälla som därmed skulle vara direkt tillämplig i bland annat rättsliga förfaranden i domstol. Åsikterna kring barnkonventionens eventuella inkorporering i svensk rätt är skilda.¹⁰⁸ Regeringen har i en lagrådsremiss föreslagit att inkorporering av

---

¹⁰⁴ Thorburn Stern (2014) s. 409.

¹⁰⁵ Handbok om barnkonventionen (2008) s. 123.

¹⁰⁶ Singer (2012) s. 38 f.

¹⁰⁷ Thorburn Stern (2014) s. 408.

¹⁰⁸ Thorburn Stern (2014) s. 409 f.

barnkonventionen ska ske år 2020. Sammanfattningsvis anför regeringen att konventionens ställning på så sätt skulle förtydligas liksom kravet på att rättstillämparna ska tolka nationella bestämmelser i förhållande till konventionen och att barnperspektivet i högre grad därigenom skulle genomsyra rättstillämpningen. Genom en inkorporering förväntas fokus på barnet öka och det faktum att barnet är ett självständigt rättssubjekt med egna rättigheter tydliggöras.¹⁰⁹

4.1.2 Barnets bästa

Bland barnkonventionens bestämmelser har FN:s barnrättskommitté lyft fram fyra grundläggande principer: artiklarna 2, 3, 6 och 12. Bestämmelserna om förbud mot diskriminering, barnets bästa i främsta rummet, rätten till liv samt rätten att uttrycka sina åsikter ska därmed vara vägledande i tolkningen och tillämpningen av konventionens övriga artiklar.¹¹⁰

I artikel 3.1 stadgas följande: ”Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.” I artikel 3.2 förtydligas att det är varje konventionsstats skyldighet att genom lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder tillförsäkra barnet den omvårdnad som krävs för dess välfärd. FN:s barnrättskommitté har uttalat att principen om barnets bästa således kräver att bland annat lagstiftaren vidtar aktiva åtgärder för att principen ska återspeglas i lagstiftningen. Hur barnets bästa och barnets rättigheter kommer att påverkas måste övervägas vid varje beslut.¹¹¹

Barnrättskommittén har betonat ett antal faktorer som beslutsfattaren ska ta hänsyn till i bedömningen av barnets bästa för ett enskilt barn eller en grupp barn. En framträdande faktor är barnets rätt att uttrycka sina egna åsikter. Denna rätt tillskrivs barnet oavsett om barnet är mycket litet eller befinner sig i en utsatt situation. Enligt barnrättskommittén är det även viktigt att beakta

---

¹⁰⁹ Lagrådsremiss: Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter s. 1, 68.

¹¹⁰ Singer (2012) s. 38 f.

¹¹¹ Handbok om barnkonventionen (2008) s. 48. Jämför CRC/GC/2003/5, p. 12.

barnets behov av omsorg samt att tillförsäkra barnet skydd och säkerhet. I barnets omsorg inryms dess välmående och utveckling vilket bland annat innefattar barnets behov av ömhet liksom en stabil och trygg omgivning.¹¹² Resultat av forskning och expertutlåtanden ska också vara vägledande när det gäller att avgöra vad som utgör barnets bästa.¹¹³

Vid bedömningen av vad som utgör barnets bästa måste både kortsiktiga och långsiktiga faktorer beaktas och alla beslut ska genomsyras av att barn är rättighetsbärare vilka tillerkänns ett särskilt skydd. Genom formuleringen ”i främsta rummet” framkommer att konflikter med andra intressen i vissa fall kan uppkomma, då åsyftas andra mänskliga rättigheter. Barnets bästa måste dock alltid aktivt utredas, övervägas och redovisas.¹¹⁴ Viktigt att ha i åtanke är att stadgandet om barnets bästa inte bara är ett av flera överväganden, utan har hög prioritet om det vägs mot andra intressen. Barnrättskommittén framhåller att detta grundar sig i barns speciella situation och skyddslöshet. Barn har inte samma möjlighet att hävda sina egna intressen som vuxna, vilket innebär att barnets bästa riskerar att hamna i skymundan om dess prioritet inte uttryckligen stadgas.¹¹⁵

4.1.3 Barnets rätt till skydd mot fysiskt och psykiskt våld

Artikel 19.1 i barnkonventionen stadgar följande: ”Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.”

Barnrättskommittén definierar psykiskt våld som psykisk misshandel, psykiska övergrepp, verbala kränkningar och känslomässiga övergrepp eller

---

¹¹² CRC/C/GC/14 p. 52 ff.

¹¹³ SOU 2001:71 s. 95.

¹¹⁴ Handbok om barnkonventionen (2008) s. 48 f.

¹¹⁵ CRC/C/GC/14 p. 36–40.

emotionell vanvård. Barnrättskommittén anger även att situationen där barn bevittnar våld i hemmet, omfattas av definitionen psykiskt våld.¹¹⁶ Barnrättskommittén har uttalat att det i varje medlemsstats nationella lagstiftning måste finnas tydliga definitioner av alla de olika typerna av våld som uppräknas i artikel 19.¹¹⁷ Konventionsstaterna ska enligt barnrättskommittén göra en översyn av, och vid behov ändringar i, nationell lagstiftning för att garantera ett absolut förbud mot alla former av våld och övergrepp mot barn. Det ställs även upp krav på att barnet ska ges effektiv tillgång till både upprättelse och gottgörelse.¹¹⁸

Genom artikel 19 förtydligas således att varje konventionsstat har en skyldighet att skydda barn mot alla former av våld och andra övergrepp. Anledningen till att det anses finnas ett behov av att göra detta stadgande i barnkonventionen är för att barn är särskilt sårbara eftersom de befinner sig i en utsatt situation där de har en väldigt begränsad förmåga att skydda sig själva. Barns begränsade utveckling och mognad medför vidare att de skador barn kan lida till följd av olika former av våld riskerar att bli mer långtgående jämfört med om motsvarande hade drabbat en vuxen person. Samhällets ansvar att skydda barn som far, eller riskerar att fara illa, är därför omfattande. Artikelns andra punkt innefattar förfaranden så som förebyggande åtgärder, behandling och uppföljning samt rättsligt ingripande om det är befogat. I vissa situationer kan ett rättsligt ingripande ske för att skydda barnet utan att det barnet har varit med om rubriceras som ett brott. I andra situationer finns det anledning att översätta det barnet har utsatts för med en brottsrubricering. Detta för att kunna vidta åtgärder mot förövaren men också för att en straffrättslig process möjliggör att barnen får ekonomisk kompensation samt statuerar att det barnet har utsatts för är ett oacceptabelt beteende.¹¹⁹

Barn tillerkänns således samma rättigheter som vuxna, vilket innefattar rätten till full respekt för sin värdighet och personliga integritet – fysiskt såväl som

---

¹¹⁶ CRC/C/GC/13 p. 21.

¹¹⁷ CRC/C/GC/13 p. 17–18.

¹¹⁸ CRC/C/GC/13 p. 41 d, f.

¹¹⁹ Singer (2012) s. 246 f.

psykiskt.¹²⁰ Barnrättskommittén anger att våld och övergrepp ofta sker inom familjen och inom hemmets fyra väggar, vilket kan vara särskilt förödande för ett barn. Små barn kan drabbas extra svårt, vilket bland annat beror på att de har en väldigt begränsad förmåga att förstå vad som sker och söka skydd hos någon annan än sina föräldrar. Barnrättskommittén hänvisar även till att det finns forskning på området som visar på att trauman, våld och försummelse leder till långtgående negativa konsekvenser och en hämmad utveckling för barnet i fråga.¹²¹

4.1.4 Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling

I barnkonventionen artikel 6 fastslås att alla barn har en inneboende rätt till livet samt rätt till överlevnad och utveckling till det yttersta av varje konventionsstats förmåga. Rätten till liv är en universell mänsklig rättighet som återfinns i andra internationella instrument. Artikel 6 tillhör en av de, av barnkommittén angivna, grundläggande principerna i konventionen och ska därmed beaktas i alla beslut som rör barn. Den får sitt innehåll genom specifika artiklar i konventionen och är nära sammankopplad med bland annat artikel 19 eftersom skydd mot våld i olika former är en förutsättning för barns överlevnad och positiva utveckling.¹²²

I en kommentar av barnrättskommittén skrivs att det är av prioritet att säkerställa barns fysiska hälsa och överlevnad, men de påpekar att artikel 6 även tar sikte på vikten av barns psykologiska hälsa, sociala utveckling och välbefinnande. Staternas åtgärder ska syfta till att uppnå en god utveckling för alla barn. Artikel 6 omfattar således alla komponenter i ett barns utveckling. Särskild uppmärksamhet ska riktas mot dåliga levnadsförhållanden som innefattar exempelvis vanvård eller okänslig behandling eftersom detta i de flesta fall innebär att barnet ges begränsade förutsättningar till utveckling.¹²³

---

¹²⁰ Handbok om barnkonventionen (2008) s. 187, 189. Jämför CRC/C/GC/8 p. 11.

¹²¹ CRC/C/GC/7 p. 36.

¹²² Handbok om barnkonventionen (2008) s. 81.

¹²³ CRC/C/GC/7 p. 10, 12.

Barnrättskommittén understryker vidare att barn som växer upp under svåra förhållanden är speciellt sårbara och utsatta och därför i behov av ett särskilt skydd. Barn, inte minst små barn, har inte har samma förutsättningar att förstå, förutse eller påverka sin situation. De barn som växer upp i en miljö av konflikter, våld och opålitliga relationer till sina föräldrar riskerar att drabbas svårt. Barns maktlöshet innebär att de är beroende av andras skydd och omvårdnad. När ett barns vårdnadshavare inte kan ge det skydd som barnet är i behov av riskerar dess fysiska och mentala hälsa att påverkas i negativ riktning.¹²⁴

4.1.5 Barnets rätt att uttrycka sina åsikter och bli hörd

Enligt barnkonventionens artikel 12.1 ska varje barn som är i stånd att bilda egna åsikter tillförsäkras rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. I en kommentar av barnrättskommittén framhålls det synsätt som är grundläggande för hela barnkonventionen: att barn är subjekt vilka är bärare av egna rättigheter.¹²⁵ Rättigheten i den aktuella artikeln är applicerbar på såväl det enskilda barnet som grupper av barn.¹²⁶ Artikel 12 tillhör en av de fyra grundläggande principerna och är därmed relevant för genomförandet av barnkonventionen i sin helhet.¹²⁷

Bestämmelsen stadgar även att den betydelse barnets åsikter ska tillmätas ska stå i förhållande till barnets ålder och mognad. Det finns inga åldersgränser i barnkonventionen och barnrättskommittén avråder stater från att införa åldersgränser avseende barns rätt att uttrycka sina åsikter. Kommittén påpekar att forskning visar att hur mycket ett barn förstår och dess förmåga att bilda åsikter inte enbart avgörs av dess ålder utan att exempelvis erfarenhet, miljö, barnets stöd samt sociala och kulturella förväntningar är faktorer som måste räknas in. Det är därför viktigt att barnets åsikter bedöms i varje enskilt fall

---

¹²⁴ CRC/C/GC/7 p. 36.

¹²⁵ CRC/C/GC/12 p. 18.

¹²⁶ CRC/C/GC/12 p. 9.

¹²⁷ Handbok om barnkonventionen (2008) s. 123.

utifrån varje barns individuella förmåga att uttrycka sina åsikter på ett sätt som är rimligt och självständigt.¹²⁸

Barnrättskommittén understryker vidare att även små barn kan ha åsikter vilka de kan uttrycka på olika sätt. Det behöver inte uteslutande vara genom tal, mycket små barn kan ge uttryck för sina åsikter genom exempelvis kroppsspråk eller lek och målningar. Att vara ”i stånd att bilda egna åsikter” ska enligt barnrättskommittén därför inte tolkas som en begränsning, utan utgångspunkten ska vara att varje barn har kapacitet att bilda egna åsikter.¹²⁹ Viktigt att påpeka är också att barnet inte har någon skyldighet att uttrycka sina åsikter, bestämmelsen innebär en rättighet för barnet att göra det. Det är sedan upp till barnet själv om hen vill utöva denna rättighet eller inte. Barnet ska därför inte utsättas för påtryckningar. Om rättigheten ifråga genomförs illa kan det leda till att barnet som kanske redan har utsatts för ett brott, tar ytterligare skada. Staterna måste därför vidta lämpliga åtgärder för att skydda barnet i samband med att det ska utöva sin rätt att bli hörd.¹³⁰

Artikel 6.2 stadgar att staterna är skyldiga att säkerställa att barnet kan utöva denna rättighet genom att bereda barnet möjlighet att höras i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet. Detta kan ske genom att barnet hörs antingen direkt eller genom till exempel en företrädare. Det är upp till varje konventionsstat att avgöra hur man skapar förutsättningar för barnet att göra sin röst hörd. För att barnet ska kunna utöva denna rättighet är det viktigt att skapa en miljö och ett upplägg som passar barnet.¹³¹

---

¹²⁸ CRC/C/GC/12 p. 28–31.

¹²⁹ CRC/C/GC/12 p. 20, 21.

¹³⁰ CRC/C/GC/12 p. 16, 22–25.

¹³¹ CRC/C/GC/12 p. 32–39.

4.2 Nationell lagstiftning

4.2.1 Barnets bästa

Principen om barnets bästa återfinns även direkt i svensk lag, inom flera olika rättsområden. I 6 kap. 2 a § FB stadgas tydligt att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut som rör ett barns vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen ska bland annat särskilt beaktas risken för att barnet får illa. Ett annat exempel är i SoL där det i 2 kap. 1 § anges att när åtgärder som rör barn inom socialtjänstens område vidtas ska särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. I lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), 1 § 5 st. slås fast att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande när beslut fattas enligt lagen.

Vad är då bäst för barnet? Det finns ingen bestämd definition av vad som utgör barnets bästa. Det är inte heller önskvärt att fastslå, eftersom vad som utgör ett barns bästa är något som måste avgöras från fall till fall, med beaktande av varje enskilt barns situation, behov och intressen. Samhället och synen på barn och vad som är barnets bästa har förändrats över tid och denna rättsliga målsättning är därför ständigt föränderlig. Barnets bästa är således även socialt och kulturellt bestämt. Det som förr i tiden uppfattades vara en självklarhet avseende barns bästa kan idag tolkas på ett helt annat sätt eftersom vi innehar en annan kunskap om barn än tidigare. Därmed måste innebörden av begreppet vara flexibelt och ständigt uppdateras i utformningen och tillämpningen av lagregler för att ge önskat genomslag.¹³²

I betänkandet ”barnets bästa i främsta rummet” anges att bedömningen av barnets bästa ska ske utifrån en kombination av ett objektiva och ett subjektiva perspektiv. Objektiva avses att beslutsfattare gör bedömningar som grundar sig på kunskap och beprövad erfarenhet. Det subjektiva perspektivet innebär att man utgår ifrån det enskilda barnets livssituation och att det berörda barnet måste få uttrycka sin uppfattning om vad som är hans eget bästa. En

---

¹³² Singer (2012) s. 17 f.

förutsättning för det sistnämnda är att barnet befinner sig i en trygg miljö, utan direkt påverkan av någon vuxen.¹³³

4.2.2 Barnets rätt till omvårdnad och trygghet

6 kap. 1 § FB slår fast att: ”Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”. Utgångspunkten är enligt 6 kap. 2 § 2 st. FB att det i första hand är ett barns vårdnadshavare som är ansvarig för att säkerställa att dessa grundläggande rättigheter tillgodoses barnet.

Den som är ansvarig för ett barns omvårdnad ska inte endast se till att barnets materiella behov tillgodoses, den aktuella bestämmelsen tar sikte på barnets fysiska såväl som psykiska behov. Grundläggande i ett barns trygghet och välmående är att det finns någon barnet kan förlita sig på, exempelvis föräldrarna, vilket förutsätter att det finns en stabilitet och kontinuitet i relationen mellan barnet och föräldrarna. I begreppet ”god fostran” innefattas även att barnet får känna en samhörighet med sin familj och därigenom ges möjlighet till olika former av utveckling under barndomen.¹³⁴

Syftet med bestämmelsens införande var att förstärka barns skydd i förhoppning om att barn skulle få växa upp i en tryggare miljö, vilket förväntades ha en positiv inverkan på barnets utveckling. En viktig komponent i detta poängterades vara vårdnadshavarens omtanke om barnet, samt att barnets behov prioriteras högre än vårdnadshavarens egna. Förhoppningen med införandet av lagbestämmelsen, där barnet och dess behov sätts i centrum, var även att det skulle leda till en attitydförändring avseende barnets ställning.¹³⁵

---

¹³³ SOU 1997:116 s. 133 f.

¹³⁴ Walin, Singer & Vängby: Föräldrabalken (1949:381) med kommentarer (23 maj 2017, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 6 kap. 1 §.

¹³⁵ Prop. 1981/82:168 s. 18 f.

5 Den rättsliga regleringen avseende barnen

5.1 Barnens rättsliga status

5.1.1 Inte målsägande

Målsägande är ett processuellt begrepp som definieras i 20 kap. 8 § rättegångsbalken. I fjärde stycket stadgas att ”målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada”. Enligt denna definitionsregel förutsätter målsäganderätt således en brottslig gärning.¹³⁶

Enligt dagens rättsläge saknar barn som bevittnat våld mot närstående rättslig ställning som målsägande. Detta eftersom det inte finns någon brottslig gärning som kan appliceras på situationen i förhållande till barnet. Den nuvarande svenska regeringen angav i november 2017 att en utredning kommer att tillsättas för att undersöka införandet av en särskild straffbestämmelse som tar sikte på barnen. Därigenom kan det bli straffbart att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående, vilket i sin tur hade gett barnen målsägandestatus.¹³⁷

Detta är dock något som redan tidigare har diskuterats i förarbeten på området. Kommittén mot barnmisshandel uttryckte i sin utredning från 2001 att det ska betraktas som psykisk barnmisshandel när en vuxen exempelvis systematiskt utsätter ett barn för nedbrytande eller nedvärderande behandling. Kommittén påpekade att till psykisk misshandel hör även den skadliga exponeringen som sker när barn tvingas bevittna våld mot närstående eller leva med våld och hot i sin närmiljö.¹³⁸ Det bekräftades att det är en traumatisk upplevelse att bevittna våld vilken resulterar i att barnets fortsatta hälsa och utveckling skadas.¹³⁹ Vidare beskrivs att det är ett underskattat

---

¹³⁶ Heuman (1973) s. 33 f.

¹³⁷ Wahlgren ”Regeringens förslag: Straffbart när barn tvingas bevittna våld”, Svt nyheter.

¹³⁸ SOU 2001: 72 s. 121 f.

¹³⁹ SOU 2001: 72 s. 258.

problem att barn bevittnar våld i hemmet och att dess konsekvenser sällan belyses.¹⁴⁰

Kommittén mot barnmisshandel uttryckte att ”psykisk misshandel av barn kan därför i och för sig framstå som straffvärd”. Det påpekades dock att eftersom den psykiska misshandeln barn utsätts för oftast sker inom hemmets fyra väggar, är upptäcktsrisken mycket liten. Utredaren ställde sig därför tveksam till huruvida en utökad kriminalisering verkligen skulle ha någon avskräckande effekt. Ett annat problem som utredaren framförde var att en straffbestämmelse avseende psykisk misshandel av barn skulle kunna riskera att bli alltför oprecis och omfattande. Vidare ställde sig kommittén frågande till om straffrättsliga åtgärder är den bästa vägen att gå för att tillgodose barns rättigheter i en sådan situation. Utredaren avstyrkte därför en kriminalisering av psykisk misshandel av barn. Istället föreslogs bättre utbildning och information till vuxna om skadeverkningar som följer av psykisk misshandel av barn. Det poängterades även att både uppmärksamheten och kunskapen om den psykiska misshandeln och dess konsekvenser för barn är något som har ökat och att det därför ”finns skäl att tro att toleransen mot sådan misshandel kommer att successivt avta”. Därmed bedömdes det inte finnas skäl för att utöka kriminaliseringen på området genom lagstiftningsåtgärder.¹⁴¹

I följande års proposition framkommer att den dåvarande regeringen anslöt sig till kommitténs bedömning. Det påpekades att det ”är av största betydelse att barn ges ett starkt skydd mot övergrepp” med hänvisning till barns utsatthet. Straffrättsliga åtgärder ansågs dock inte vara ett lämpligt alternativ. Det uttrycktes att kriminalisering av psykisk misshandel av barn inte torde leda till att vuxna människor i större utsträckning behandlar barn med den respekt som de har rätt till. Det påpekades även att det generellt sett inte kan anses ligga i barnets intresse att den vuxna som har utsatt barnet för den psykiska misshandeln, oftast en förälder, lagförs. Regeringen uttalade dock att det samtidigt var viktigt att fortsätta arbetet med att analysera vidare

---

¹⁴⁰ SOU 2001:72 s. 128.

¹⁴¹ SOU 2001:72 s. 335 f.

möjligheter till att förstärka skyddet för de barn som bevittnar våld mot närstående eftersom det inte får ”råda något tvivel om att barn som direkt eller indirekt drabbas av våld ges ett så fullgott rättsligt skydd som möjligt”. Brottsoffermyndigheten, Barnombudsmannen, Rädda Barnen och Bris yttrade sig också i frågan men delade inte kommitténs bedömning. De ansåg istället att en särskild reglering av misshandel som riktar sig mot barn bör införas.¹⁴²

I en senare proposition, ”Barn som bevittnat våld”, framhölls att det fanns ett behov av att stärka rättigheterna och stödet för de barn som bevittnat våld mot närstående.¹⁴³ Det hävdades att barnperspektivet och de i barnkonventionen stadgade rättigheterna är en central målsättning vid utformningen av regleringar som rör barn. Regeringen betonade även att barn inte har samma förutsättningar att hantera en traumatisk upplevelse som vuxna, och att de därför är i behov av ett annat skydd och stöd. De vidhöll att barn som bevittnar våld mot närstående riskerar att drabbas av allvarliga skador.¹⁴⁴ Regeringen ansåg det dock inte heller i detta fall finnas skäl för att göra någon annan bedömning än tidigare. Att ge de utsatta barnen målsägandestatus genom utökad kriminalisering ansågs fortfarande inte vara ett lämpligt tillvägagångssätt.¹⁴⁵ I den aktuella propositionen föreslogs istället lagändringar avseende socialtjänstens ansvar samt brottsskadeersättning.¹⁴⁶

Slutligen har som ett argument mot att barn får ställning som målsägande i en straffrättslig process framförts att det kan innebära en stor påfrestning för barnet att genomgå exempelvis förhör och att detta kan leda till att barnets liv samt relationer påverkas i en negativ riktning.¹⁴⁷

En fråga som uppkommer mot bakgrund av ovanstående är om gärningen att utsätta barn för att bevittnat våld mot närstående skulle kunna anses falla inom den allmänna misshandelsbestämmelsen i 3 kap. 5 § BrB. Enligt lagtexten

---

¹⁴² Prop. 2002/03:53 s. 68 f.

¹⁴³ Prop. 2005:06/166 s. 1.

¹⁴⁴ Prop. 2005:06/166 s. 12.

¹⁴⁵ Prop. 2005:06/166 s. 24.

¹⁴⁶ Se avsnitt 5.3, 5.4.

¹⁴⁷ Forsman (2013) s. 586. Jämför Nielsen (2001) s. 309 ff.

utgörs misshandel av att någon ”tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd”. I lagens förarbete stadgas att även psykisk sjukdom och psykiskt lidande inryms inom begreppet ”sjukdom”. För att psykiskt lidande ska omfattas av misshandelsbestämmelsen finns det dock ett krav på att lidandet har medfört en påvisbar medicinsk effekt, det ska således röra sig om en allvarlig form av psykisk påverkan.¹⁴⁸ Det har visat sig problematiskt att utdöma ansvar för psykiskt våld eftersom en medicinsk påvisbar effekt, exempelvis psykisk chock, måste kunna bevisas, likaså att effekten är en direkt följd av våldet. Till följd av detta saknas praxis om psykiskt våld i förhållande till 3 kap. 5 § BrB.¹⁴⁹

5.1.2 NJA 2005 s. 712

En fråga som ställdes på sin spets i avgörandet NJA 2005 s. 712 var om barn som bevittnat våld mot närstående kunde anses ha utsatts för brottet ofredande, 4 kap. 7 § BrB, genom att agerandet mot barnen skulle rymmas under begreppet ”hänsynslöst beteende”.

I fallet stod en man åtalad för grov kvinnofridskränkning och våldtäkt på sin fru. Deras tre barn hade under fem års tid vid ett mycket stort antal tillfällen bevittnat pappans upprepade våld och hot mot mamman i hemmet. Barnen hade också på olika sätt försökt ingripa. Åklagaren gjorde därvid gällande att gärningarna var att bedöma som ett ofredande utav barnen. Tingsrätten delade denna bedömning och mannen dömdes för ofredande. Tingsrätten menade att om man vid något enstaka tillfälle låter ett barn bevittna misshandel av en förälder mot den andra föräldern kan det inte konstituera ofredande men om det däremot är fråga om ett mycket stort antal tillfällen, som i detta fall, måste det anses rymmas under straffbudet. Hovrätten delade inte denna uppfattning. I dess domskäl påpekades att tolkningen av en straffbestämmelse alltid måste ske restriktivt. Hovrätten medgav att ”det kan tyckas vara hänsynslöst mot ett barn att låta det bevittna föräldrarnas våldsutövning” men att det inte vinner

---

¹⁴⁸ Prop. 1962:10 s. 83, 90.

¹⁴⁹ SOU 2001:72 s. 83.

stöd i varken lagtext, förarbeten eller praxis att det skulle utgöra ofredande i straffrättslig mening. Hovrätten angav vidare att brottsligheten avseende denna del inte kunde anses ha varit ”riktad mot barnen”. Hovrätten menade också att genom att istället tillämpa straffskärpningsgrunden 29 kap. 2 § 8 p. BrB¹⁵⁰ skulle det faktum att barnen hade bevittnat våldet mot mamman beaktas utan att barnen behövde kategoriseras som brottsoffer i straffrättslig mening.

I HD:s domskäl uttrycktes att det inte finns något tvivel om att det generellt sett innebär en ”allvarlig påfrestning” för barn att behöva vittna våld mot en förälder av den andra föräldern. Domstolen påpekade att det var med beaktande av detta som den särskilda straffskärpningsgrunden hade införts och att bedöma bevittnandet som ofredande av barnen därför i viss mån skulle innebära en dubbelbestraffning.¹⁵¹ Vidare angavs att en sådan tillämpning även skulle kunna leda till ”besvärliga gränsdragningsproblem i andra fall då någon haft obehag av att ha kommit att bevittna ett våldsbrott eller annat övergrepp”. Därmed ansåg HD att det saknades tillräckliga skäl för att utvidga rättstillämpningen avseende ofredande till att omfatta barn som bevittnat våld mot närstående.

5.1.3 Rättigheter som följer av en målsägandestatus

Den som anses vara målsägande i en straffrättslig process tillskrivs de processuella befogenheter som är förenade med målsägandeställning. I detta avsnitt redogörs för några exempel på vilken betydelse det kan få att klassificeras som målsägande.

Inledningsvis är en konsekvens av att ett barn som bevittnat våld mot närstående inte klassificeras som målsägande att barnet inte har möjlighet att föra någon talan om enskilt anspråk från förövaren enligt vanliga skadeståndsrättsliga regler.¹⁵² Vidare företräds ett barn som har utsatts för

---

¹⁵⁰ Se avsnitt 5.2.

¹⁵¹ Det har dock noterats att det står domstolen fritt att välja att inte tillämpa straffskärpningsgrunden vid bedömningen av straffvärdet, se Forsman (2013) s. 525.

¹⁵² Lernestedt (2007) s. 186.

brott normalt sett av dess vårdnadshavare i enlighet med 6 kap. 11, 13 §§ FB, men en viktig skillnad är att barn som är målsägande i en process under vissa förutsättningar har rätt att tilldelas en särskild företrädare. Regleringen kring särskild företrädare återfinns i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.¹⁵³ Av lagens 1 § framgår att en särskild företrädare ska förordnas om en förundersökning har inletts där vårdnadshavare kan misstänkas för brott som kan leda till fängelse mot någon under 18 år eller det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta tillvara barnets rätt. Företrädaren får även föra barnets skadeståndstalan när ett allmänt åtal har väckts. Enligt 3 § är den särskilda företrädarens främsta uppgift att, istället för barnets vårdnadshavare, genom sitt ställföreträdarskap ta till vara barnets rätt under förundersökningen och rättegången. Den särskilda företrädaren har därigenom rätt att närvara vid förhör med barnet samt ställa frågor till barnet under förhör.¹⁵⁴ Enligt 5 § kan exempelvis en advokat eller biträdande jurist utses till särskild företrädare för barn. I lagens förarbeten uttrycks att de befogenheter som den särskilda företrädaren övertar från vårdnadshavarna är begränsade till rätten att besluta för barnet i rättsliga frågor, under förundersökning och i en rättegång. Det kan exempelvis röra sig om att ta ställning till om barnet bör genomgå förhör eller läkarundersökning inom ramen för utredningen. Viktigt att beakta är att barnets bästa alltid ska sättas i främsta rummet och att barnets företrädare måste efterse att barnets rättigheter tillgodoses i processen. Barnets integritet måste respekteras och grundläggande är att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Det är av stor vikt hur den särskilda företrädaren bemöter och samråder barnet eftersom företrädaren är tänkt att vara ett stöd för barnet vid exempelvis genomförande av polisförhör.¹⁵⁵

Detta leder oss vidare till frågan om vilka möjligheter de barn som bevittnat våld mot närstående har att förhöras eller vittna i dagsläget. Som vittne har barnet en helt annan ställning i förundersökningen, jämfört med om barnet

---

¹⁵³ Forsman (2013) s. 545.

¹⁵⁴ 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn. Jämför 23 kap. 10 och 11 §§ RB.

¹⁵⁵ Prop. 1998/99:133 s. 29 ff.

skulle vara målsägande.¹⁵⁶ Diesen och Diesen menar att vårdnadshavarna i teorin inte har legal möjlighet att bestämma om barnet ska förhöras eller inte men att vårdnadshavaren däremot i praktiken kan förhindra eller försvåra utredningen genom att exempelvis inte komma med barnet i fråga till utsatta förhör.¹⁵⁷ Barnförhørsledaren Ann Lindahl uppger att om barnet själv inte misstänks ha utsatts för brott utan istället kan betraktas som ett vittne, kan en vårdnadshavare motsätta sig att ett barn ska höras vilket resulterar i att barnets talan inte hörs. Ann Lindahl uppger att praxis är att ett barn vid 15 års ålder har tillräcklig mognadsgrad att själv bedöma om denne vill höras eller inte, men att exempelvis en nioåring inte bedöms ha det.¹⁵⁸ Diesen & Diesen skriver att det råder osäkerhet om vårdnadshavare har möjlighet att hindra barnet från att vittna eller ej. Det borde inte vara möjligt att förhindra barnet att vittna om det så önskar, men det är inte klarlagt hur det rent faktiskt skulle gå till om vårdnadshavaren motsätter sig detta. Det är också oklart ifall den vårdnadshavare som är utsatt för brott har ensam beslutanderätt i frågan om barnet ska vittna eller ej. Denna osäkra ställning som barn, som inte är målsägande, har i en straffrättslig process kan leda till att både polis och åklagare inte utreder barnets upplevelser.¹⁵⁹

Utöver processuella rättigheter kan ställning som målsägande anses få betydelse i form av upprättelse på olika sätt. Genom att gärningsmannen ställs till svars för sina handlingar kan brottsoffret få en känsla av att hen frigörs från skuld. Genom det straffrättsliga förfarandet bekräftas även normen att ingen har rätt agera på ett sätt som orsakar barn skada, exempelvis genom misshandel.¹⁶⁰ Barn som har utsatts för någon form av våld eller annan kränkande behandling har ett stort behov av att få skydd och hjälp av olika slag, detta ansvar vilar på socialnämnden. Däremot påpekas att också det straffrättsliga förfarandet kan ha betydelse ur barnets perspektiv. Ur barnets perspektiv är det nämligen viktigt att känna att de blir betrodda av

---

¹⁵⁶ Holmqvist (2013) s. 121.

¹⁵⁷ Diesen & Diesen (2013) s. 159.

¹⁵⁸ UNICEF, *Vem skyddar mig från våld? Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse*, 2008 s. 48.

¹⁵⁹ Diesen & Diesen (2013) s. 285.

¹⁶⁰ Forsman (2013) s. 586.

rättssystemet och därigenom olika aktörer såsom poliser, åklagare och domare. En fällande dom har funktionen att rättsväsendet har lyssnat på det utsatta barnet, därmed känner barnet sig betrodd i sin berättelse. En annan faktor är att en dom kan få en betydelse i vilka ytterligare åtgärder som krävs för att hjälpa eller skydda barnet.¹⁶¹

5.1.4 Kritik från barnrättsorganisationer och barnrättskommittén

Flera röster har höjts för att barn som bevittnar våld mot närstående ska få målsägandestatus. Bland dessa kan nämnas Rädda Barnen som anser att det är viktigt för att synliggöra dessa barns utsatthet och bättre kunna tillgodose deras behov. De menar att det numera borde vara uppenbart att det ska utgöra ett brott att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående.¹⁶² I en rapport från UNICEF Sverige framhävs hur viktigt det är med en lagreform, där alla former av psykiskt våld innefattas, för att stärka skyddet för barn som bevittnat våld i hemmet. De understryker också att ur ett större perspektiv måste attityden till barn som har upplevt denna typ av våld förändras. Det är vår skyldighet att värna om alla barns rättigheter, men i denna situation sviker samhället de drabbade barnen.¹⁶³

I de sammanfattande slutsatserna och rekommendationerna avseende Sveriges femte periodiska rapport från 2015 uttrycker FN:s barnrättskommitté en oro över att barn som bevittnat våld i nära relationer inte har ställning som målsägande i rättsprocessen, eftersom det innebär att de går miste om processuella rättigheter. Barnrättskommittén rekommenderar därför att barn som bevittnat våld mot närstående ska ha ställning som målsägande i rättsprocessen. De påpekar också vikten av att barnen i fråga ges lämpligt stöd under processens gång och kräver att barnets bästa ska komma i första hand avseende rättsväsendets behandling av barn.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ SOU 2001:72 s. 325.

¹⁶² Rädda Barnen, ”Barn måste kunna vara målsägande”.

¹⁶³ UNICEF, *Vem skyddar mig från våld? Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse*, 2008 s. 8.

¹⁶⁴ CRC/C/SWE/CO/5 p. 59, 60.

5.2 Försvarande omständighet

Den 1 juli 2003 infördes en lagändring i form av en särskild straffskärpningsgrund, 29 kap. 2 § 8 p. BrB. Enligt denna ska, såsom en försvarande omständighet vid bedömningen av ett brotts straffvärde, särskilt beaktas ”om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person”.¹⁶⁵

I bestämmelsens förarbete uttrycks att det redan innan lagändringen fanns en skyldighet, genom flera av de andra punkterna i 29 kap. 2 § BrB, att vid straffvärdebedömningen beakta att brottet har begåtts mot ett barn. Den dåvarande regeringen ansåg dock att det fanns skäl att ytterligare tydliggöra att straffskärpning ska vara tillämpligt inte enbart när brottet riktat sig direkt mot ett barn, utan även indirekt genom att ett barn har tvingats bevittna våld mot närstående. Det ansågs finnas anledning att lyfta fram och markera dessa barns särskilda utsatthet. Liksom gjordes gällande även av Barnmisshandelskommittén i deras slutbetänkande, ska en bevittnandesituation anses vara försvarande för att barnet är i en skyddslös ställning, men också för att barnet fräntas sin trygghet när förövaren är närstående till barnet. För barn som bevittnat våld inom familjen blir hemmet inte den trygga och säkra plats det borde vara och barnet förlorar tilliten till, och skyddet från, den förälder som förövat brottet. Det ansågs önskvärt att denna trygghetsaspekt skulle komma till klart uttryck i lagtexten. För att bestämmelsen ska vara tillämplig krävs det inte att barnets trygghet eller tillit i förhållande till en närstående, oftast en förälder, faktiskt har skadats i det enskilda fallet. Det räcker att brottet är sådant att det typiskt sett skulle kunna orsaka sådan skada.¹⁶⁶

Barnmisshandelskommittén angav att den nya lagregleringen förhoppningsvis skulle bidra till en ökad kunskap om familjerelaterat våld.¹⁶⁷ Regeringen ansåg även att införandet av straffskärpningsgrunden skulle kunna bidra till att barnets särskilda utsatthet i en sådan situation i större utsträckning skulle

---

¹⁶⁵ Prop. 2002/03:53 s. 19.

¹⁶⁶ Prop. 2002/03:53 s. 111.

¹⁶⁷ SOU 2001:72 s. 340.

komma att uppmärksammas i både brottsutredningar och i brottmålsprocessen.¹⁶⁸

Lernestedt vill uppmärksamma att det är paradoxalt att barnet lyfts fram i motiven bakom lagändringen, samtidigt som det i typfallssituationen, där ett barn bevittnar när sin pappa slår mamman, bedöms försvårande i förhållande till brottet mot *mamman*, samtidigt som det inte anses ha begåtts något brott mot barnet. Lernestedt ifrågasätter därför i vilken utsträckning införandet av straffskärpningsgrunden faktiskt stärker barnets ställning. Barnet tillerkänns en status som ”ungefär drabbad”.¹⁶⁹

5.3 Ändring av socialtjänstlagen

Den 15 november 2006, trädde ytterligare en lagändring i kraft, denna gång i 5 kap. 11 § 4 st. SoL. Paragrafen stadgar att socialnämnden ansvarar för att alla som har utsatts för brott får den hjälp och stöd de behöver. Här nämns särskilt barn och kvinnor som har varit utsatta för våld av närstående. Enligt bestämmelsens fjärde stycke ska socialnämnden i och med lagändringen även ”särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver”.

Syftet bakom lagändringen var att det ansågs finnas ett behov av att förstärka barns rättigheter genom att direkt i lagtexten tydliggöra socialnämndens ansvar för de barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående. Genom lagändringen ville regeringen förtydliga att även de barn som bevittnat våld mot närstående är offer för brott och därmed kan vara i samma behov av stöd och hjälp som ett barn som själv har blivit utsatt för våld. Det ansågs viktigt att i större utsträckning uppmärksamma dessa barn och deras behov av stöd och hjälp, eftersom de tenderar att hamna i skymundan. Stödet från socialnämnden kan bestå i att exempelvis få skydd

---

¹⁶⁸ Prop. 2002/03:53 s. 72.

¹⁶⁹ Lernestedt (2007) s. 180 f.

mot förövaren eller att barnen ges en möjlighet att bearbeta sina upplevelser.¹⁷⁰

Vidare beskrivs att även socialtjänstens och andra myndigheters, exempelvis polisens och hälso- och sjukvårdens, samverkan beträffande barn som bevittnat våld av eller mot en närstående måste uppmärksammas och förbättras.¹⁷¹ I rapporten ”Anmälningarna som försvann” från 2003 av Rädda Barnen framkom att det förelåg stora brister i myndigheternas rutiner när barn bevittnat våld i familjen. Många barn som hade utsatts för det psykiska våldet saknade både skydd och stöd i vad de hade varit med om. Utredningen visade att barnens närvaro endast uppmärksammades i en tredjedel av fallen i studien som rörde polisanmälningar om misstänkta fall av mäns våld mot kvinnor.¹⁷²

Remissinstanserna Riksdagens ombudsmän och Åklagarmyndigheten ställde sig dock tveksamma till att beteckna de våldsbevittnande barnen som just brottsoffer i SoL, detta med beaktande av att de inte har möjlighet att utkräva ersättning i form av skadestånd på grund av brottslig handling. På detta svarade regeringen att barnen är offer för brott ur ett ”övergripande samhällsperspektiv”. De hänvisade till att termen brottsoffer är ett föränderligt begrepp som saknar legal definition och kan användas i olika sammanhang. Därför ansågs det vara motiverat att barn som bevittnat våld mot närstående skulle betraktas som brottsoffer i SoL. Regeringen uttryckte att ”det är positivt om begreppet brottsoffer utvecklas i riktning mot att det blir naturligt att betrakta barn som bevittnat våld som offer för brott”.¹⁷³

---

¹⁷⁰ Prop. 2005/06:166 s. 15f. Jämför Ds 2004:56.

¹⁷¹ Prop. 2005/06:166 s. 16.

¹⁷² Frisk, *Anmälningarna som försvann: en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen: kortrapport från Rädda barnen*, Rädda barnen, 2003 s. 5.

¹⁷³ Prop. 2005/06:166 s. 17 f.

5.4 Brottsskadeersättning

5.4.1 Motiven bakom ändringen i brottsskadelagen

Vid samma tidpunkt som att barn som bevittnat våld mot närstående betecknades som brottsoffer i SoL tillkom även ett nytt stadgande i den dåvarande brottsskadelagen (1978:413) (BrL) 4 a §.¹⁷⁴ Enligt bestämmelsen har barnen under vissa förutsättningar rätt till brottsskadeersättning från staten. Detta trots att de inte anses ha blivit utsatta för ett brott och således inte är målsägande varken i straffrättslig eller skadeståndsrättslig mening.¹⁷⁵ I den nu gällande brottsskadelagen (2014:322) (BrSkL) stadgas i 9 § 1 st. följande: ”Brottsskadeersättning betalas till ett barn som har bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i hans eller hennes förhållande till en närstående person.”

Den dåvarande regeringens utgångspunkt för införandet av ändringen i brottsskadelagen var att ekonomisk kompensation är en del i stödet till de barn som bevittnat våld mot närstående samt att det kan vara en bidragande faktor till att barnen i fråga synliggörs i större utsträckning.¹⁷⁶ Regeringen angav återigen att barn som bevittnat våld mot en närstående i de flesta fall på olika sätt påverkas negativt psykiskt av upplevelserna. De psykiska effekterna kan vara desamma, eller till och med allvarligare, än för de barn som direkt själva har varit utsatta för ett övergrepp. Regeringen konstaterade att det var en brist att dessa barn saknar rätt till ekonomisk ersättning för vad de har utsatts för. Det påpekades att ekonomisk kompensation till de barn som bevittnat våld inom familjen kan bidra till en känsla av upprättelse för den kränkning som följer av brottet. Ekonomisk ersättning ansågs även kunna innebära att den utsatta får känna att hens upplevelser och känslor tas på allvar samt bekräftas. Detta torde leda till att barnets känslomässiga hantering efter traumat underlättas, vilket ansågs vara av stort värde.¹⁷⁷ Rätten till ersättning

---

¹⁷⁴ Lag (2006:933).

¹⁷⁵ Lernestedt (2007) s. 186.

¹⁷⁶ Prop. 2005/06:166 s. 19.

¹⁷⁷ Prop. 2005/06:166 s. 22 ff.

för barn som har tvingats bevittna våld kan även anses vara en markering mot gärningsmannen.¹⁷⁸

Regeringen påpekade att enligt deras uppfattning bör ”ett barn som bevittnat, men inte direkt utsatts för ett brott, inte heller ges de processuella befogenheter som är förenade med målsägandeställning”. De vanliga skadeståndsrättsliga principerna ansågs inte lämpliga att rubba ”utan mycket goda skäl”. Genom brottsskadeersättning till barn som i allvarliga fall bevittnar brott mot närstående, ansåg sig staten ha tagit på sig ett ansvar i form av ersättning. Vidare framfördes att ”om rätten till ersättning knyts till brottsskadelagens reglering och benämns brottsskadeersättning, markeras det att även de barn som utsätts för att bevittna brott är att betrakta som offer för brott”.¹⁷⁹

För att brottsskadeersättning ska kunna utgå krävs det i de allra flesta fall en fällande dom avseende det brott barnet har bevittnat. Det krävs även att det finns dokumentation i förundersökningen som uppmärksammar och visar att barnet i fråga har sett eller hört brottet. Främst avses bevittnande vid vålds- och sexualbrottslighet.¹⁸⁰ Tidigare krävdes det, med hänvisning till 6 kap. 13 § FB, att ansökan om brottsskadeersättning till ett barn skulle göras av barnets båda vårdnadshavare. Genom lagens uppdatering 2014 framgår dock att ansökan numera får göras av endast en vårdnadshavare förutsatt att den andra vårdnadshavaren är den som har begått brottet eller det annars finns särskilda skäl. Ändringen genomfördes då det ansågs problematiskt att ett barns rätt till brottsskadeersättning var beroende av att även den förälder som själv hade begått brottet möjliggjorde detta.¹⁸¹

I 9 § 2 st. BrSkL anges att brottsskadeersättning ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till hur grovt brottet är. Brottsoffermyndigheten har angett att i de fall brottsskadeersättning utgår när barn har bevittnat brott vid

---

¹⁷⁸ Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, 2005 s. 19.

¹⁷⁹ Prop. 2005/06:166 s. 24 f.

¹⁸⁰ Brottsoffermyndigheten, ”Barn som bevittnat våld mot närstående”.

¹⁸¹ Dereborg & Lindeblad: *Brottskadelagen (2014:322) med kommentarer* (1 mars 2018, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 18 §.

ett eller ett fåtal brottstillfällen, är ersättningen normalt 5 000 kr eller 10 000 kr. Om det rör sig om allvarigare brott kan ersättningen bli högre. År 2015 var det högsta utbetalda beloppet 40 000 kr.¹⁸²

5.4.2 Brottskadeersättningens genomslag i praktiken

Nästa fråga som följer är om lagändringen avseende barns rätt till brottskadeersättning vid en bevittnandesituation fick önskat genomslag i praktiken. En förutsättning för brottskadeersättning är, som nämnts ovan, att det finns dokumentation som kan visa på att barnet har bevittnat våldet. I en rapport publicerad av Rädda Barnen år 2009 framkom stora brister avseende hur sällan barn som bevittnat våld i hemmet uppmärksammas. Barnens namn, personnummer eller var de har befunnit sig när våldet pågick redovisas sällan i de granskade polisanmälningarna. Polisens fokus ligger istället på den utsatta vuxna, oftast den misshandlade kvinnan. I Rädda Barnens rapport framkommer att endast 17 procent av barnen som bevittnat våld omnämns i de granskade polisanmälningarna med namn och/eller ålder samt uppgift om var de befunnit sig när våldet pågick. 35 procent av anmälningarna innehöll uppgift om namn och/eller ålder på barnet, däremot saknades information i anmälningarna om vart barnet hade befunnit sig och det kunde därmed inte klarläggas huruvida barnet varit närvarande vid misshandeln eller inte. I 34 procent fanns varken uppgift om barnets namn, ålder eller situation beskrivet. Rädda Barnen påpekar även att det är stor skillnad på hur och om de bevittnande barnen uppmärksammas och dokumenteras jämfört med de barn som själva blivit fysiskt misshandlade och därmed är målsägande. Under 2008 beslutade Brottsoffermyndigheten om 226 ansökningar om brottskadeersättning för barn som bevittnat våld i hemmet. Av dessa beviljades 110 stycken, det vill säga knappt hälften. Rädda Barnen konstaterade att just avsaknaden av uppgifter i polisanmälan som styrker att

---

¹⁸² Brottsoffermyndigheten, ”Barn och unga som brottsoffer” s. 28.

barnet har varit närvarande och bevittnat våldet är den vanligaste anledningen till att brottsskadeersättning inte betalas ut.¹⁸³

Även i en utvärdering av brottsskadelagen från 2012 framkom att den reform från 2006 som möjliggjort brottsskadeersättning till barn som bevittnat våld mot närstående inte fått önskat genomslag. Det konstaterades att barnens närvaro inte uppmärksammas i önskvärd utsträckning i förundersökningarna, vilket resulterar i att beslutsunderlaget i fråga om brottsskadeersättning blir otillräckligt. Detta ansågs i huvudsak bero på att rutinerna kring dokumentationen av barn som bevittnat våld inte hade blivit tillräckligt inarbetade varken hos de brottsutredande eller de sociala myndigheterna.¹⁸⁴ I Sveriges femte periodiska rapport till FN:s barnrättskommitté om barnkonventionens genomförande under 2007–2012 bekräftades dessa brister. Det framkom även att Brottsoffermyndigheten med anledning av detta hade fått i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser för att barn som bevittnat våld i nära relationer ska synliggöras i högre grad i förundersökningar, detta för att förbättra barnens möjligheter att få brottsskadeersättning samt bidra med ytterligare stöd och skydd.¹⁸⁵

I en artikel av Brottsoffermyndigheten från 2014 skrivs att antalet inkomna ansökningar om brottsskadeersättning till barn som bevittnat våld i hemmet har ökat under de senaste åren. Mellan 2012 och 2013 skedde en ökning med ansökningar med nästan 40 procent. Brottsoffermyndighetens bedömning var att ökningen berodde på de utbildningsinsatser som genomförts samma år i samråd med Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten i syfte att barnen i högre grad skulle uppmärksammas i förundersökningar. Det påpekades även att ett fortsatt arbete och ökad kunskap om barns rätt till brottsskadeersättning krävs för att dessa barn ska synliggöras ytterligare.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Nordin, *Utan upprättelse – vem ser barn som bevittnat våld i hemmet*, Rädda barnen, 2009 s. 7 ff.

¹⁸⁴ SOU 2012:26 s. 241 f.

¹⁸⁵ Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2012 p. 424.

¹⁸⁶ Brottsoffermyndigheten, ”Fler barn som bevittnar våld får ersättning”.

6 Förutsättningar för en kriminalisering i förhållande till barnen

6.1 Principer för kriminalisering

Med beaktande av de skador barn som bevittnar våld mot närstående lider av, är det relevant att ställa sig frågan vilka möjligheter och förutsättningar det finns för att ge barnen ett straffrättsligt skydd. Detta avsnitt syftar således till att redogöra för kriminaliseringsprinciper, för att därefter analysera hur det står i relation till de bevittnande barnen. Är en kriminalisering i förhållande till barnen möjlig?

På ett övergripande plan kan straffsystemet sägas bygga på tankegångar om allmänprevention, det vill säga idén om att genom straffsystemet förhindra att skadliga gärningar begås i samhället. Genom existensen av ett straffbud förväntas människors handlande påverkas eftersom straffet i sig är repressivt. Kriminaliseringen avser förhindra förekomsten av vissa icke-önskvärda gärningar. En kriminalisering kan således ha en avskräckande effekt, samtidigt som den förväntas ha en moraltbildande samt expressiv funktion på samhällsmedborgarna. Ett annat viktigt syfte med kriminalisering anses vara dess symbolfunktion, det vill säga, att en gärning utpekas som socialt förkastlig.¹⁸⁷ Genom kriminalisering önskar lagstiftaren markera att ett visst beteende är så klandervärt att det är motiverat att belägga det med samhällets mest ingripande åtgärd – straff.¹⁸⁸

Kriminaliseringens syften är således dels allmänprevention och dels att förmedla samhällets värderingar om vilka beteenden som är godtagbara eller inte. I realiteten kan den preventiva effekten emellertid ofta vara liten. Trots att en kriminalisering av en viss gärning på förhand kan bedömas som relativt ineffektiv kan den ur ett större perspektiv fylla en funktion genom att ha en handlingsdirigerande verkan i ett normativt system, det vill säga vara

---

¹⁸⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 30 ff.

¹⁸⁸ Heidenborg (2013) *SvJt* s. 304 f.

vägledande för vad som är ett accepterat handlande i samhället och vad som inte är det.¹⁸⁹

För att en kriminalisering ska anses vara motiverad kan det ändå ställas upp ett krav på att den bör vara någorlunda effektiv. Upptäcktsrisken för vissa typer av brott är väldigt låg vilket kan medföra att effektiviteten hos straffrättssystemet blir lidande. Asp, Ulväng och Jareborg ifrågasätter om kriminalisering i nuvarande omfattning är motiverat. En risk med att för många gärningar kriminaliseras är att kriminaliseringens effekt urholkas, med andra ord att det kan leda till en försvagad respekt för straffrättssystemet. Därför bör endast de gärningar som är påtagligt skadliga eller mest förkastliga kriminaliseras och det påpekas att ny lagstiftning förutsätter grundliga förberedelser och noga överväganden. Straffrätten kan därav anses ha en konservativ prägel. Kriminalisering bör således generellt sett inte tillgripas i första hand, utan endast i sista hand när andra medel har visat sig inte vara tillräckligt effektiva.¹⁹⁰

En annan författare på området, Lernstedt, redogör i sin tur för fyra principer som bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska vara legitim. För det första ska kriminaliseringen skydda något skyddsvärt. För det andra ska den rikas mot ett beteende som orsakar, eller kan orsaka, skada. Kriminaliseringen ska också riktas mot ett beteende med viss närhet till vad straffbudet i fråga är tänkt att skydda. Slutligen ska den medföra viss förmodad effektivitet.¹⁹¹

I en proposition från 1994 diskuterade den så kallade Åklagarutredningen kring när en kriminalisering bör ske. Tankegångarna överensstämmer med de som redogjorts för ovan. Det framträdande synsättet är att kriminalisering är något som bör användas med försiktighet. Det påpekades att det ofta finns andra tillvägagångssätt för att motverka ett visst oönskat beteende i samhället. Regeringen uttryckte sig enligt följande: ”Det allmännas resurser för brottsbekämpning bör koncentreras på sådana förfaranden som kan föranleda påtaglig skada eller fara och som inte kan bemötas på ett annat sätt.” Det

---

¹⁸⁹ Victor & Ashworth (red) (1995) s. 21.

¹⁹⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 39 ff.

¹⁹¹ Lernstedt (2003) s. 352.

framhålls således att belägga en gärning med straff bör föregås av grundliga överväganden. Samhället har inte resurser till att beivra ett obegränsat antal gärningar. Brottet misshandel tas upp som ett exempel som har en djup förankring i kriminaliseringshänseende eftersom det är något som människor sedan lång tid tillbaka anser vara moraliskt, etiskt och socialt oacceptabelt. Åklagarutredningen hänvisade till fem grundläggande kriterier för att en kriminalisering ska kunna motiveras. Inledningsvis ska ett beteende kunna föranleda påtaglig skada eller fara. Vidare ska alternativa sanktioner inte vara möjliga och en sanktion i form av straff ska krävas med hänsyn till gärningens allvar. Det påpekas även här att straffbudet i fråga ska fungera som ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet som kriminaliseringen avser skydda. Slutligen är det också en förutsättning att samhället har resurser att hantera den belastning kriminaliseringen innebär.¹⁹²

Även i ett betänkande av den så kallade Straffrättsanvändningsutredningen från 2013 redogjordes för fem kriterier som bör vara uppfyllda för att kriminalisering ska övervägas. Dessa överensstämmer till viss del med Åklagarutredningens kriterier. För det första måste straffbudet avse ett konkret och godtagbart skyddsintresse. För det andra måste det aktuella beteendet kunna orsaka skada eller fara på skyddsintresset. Vidare bör endast den som har varit klandervärd beläggas med straffansvar och det får inte heller finnas något motstående intresse som är tillräckligt värdefullt. Slutligen poängterar även Straffrättsanvändningsutredningen hänsynen som måste tas till effektivitet – för att en kriminalisering ska anses vara motiverad får det inte finnas någon alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med det oönskade beteendet. Utredaren påpekade dock att de framtagna principerna inte utgör absoluta regler. I vissa fall kan det därför vara befogat med en kriminalisering trots att något av kriterierna inte är uppfyllt, förutsatt att det föreligger mycket tungt vägande skäl för att göra undantag från principerna.¹⁹³

---

¹⁹² Prop. 1994/95:23 s. 52 ff.

¹⁹³ SOU 2013:38 s. 498 f.

Straffrättsanvändningsutredningen understryker att en anledning till varför kriminalisering ska ske med återhållsamhet är att det är något som är ytterst kostsamt, eftersom en straffrättslig process kräver omfattande resurser. Om fler gärningar kriminaliseras och rättsväsendet samtidigt inte tillerkänns mer resurser kommer det att resultera i en prioriteringsfråga vilket i sin tur kan komma att leda till att straffsystemets brottsavhållande verkan undergrävs. Användningen av straffrätten måste därför begränsas till de mest klandervärda gärningarna.¹⁹⁴

6.2 Närmre om skyddsintresse och skada

För att påverka människors beteende i syfte att de ska avhålla sig från vissa gärningar måste det finnas intressen och värden som strafflagstiftningen ämnar skydda. En kriminalisering bör som angetts ovan endast avse särskilt skyddsvärda intressen eller objekt. Vad är då ett skyddsvärt intresse? Enligt Asp, Ulväng och Jareborg kan 2 kap. regeringsformen¹⁹⁵, där grundläggande mänskliga rättigheter som liv, frihet och hälsa stadgas, ge en viss ledning till vad som är legitima värden.¹⁹⁶ Uppräkningen i andra kapitlet RF kan betraktas som styrande men det går dock inte att finna en uttömmande uppräkningslista av vilka skyddsintressen som kan anses vara godtagbara, eftersom att det helt enkelt inte fullt är klarlagt vad som är värt att skydda genom straffbestämmelser eller inte. Däremot råder det enighet kring att mänskligt liv och statens bestånd värderas stå högst i hierarkin. Uppfattningar om vad som är ett skyddsvärt intresse eller inte kan variera över tid i takt med samhällsförändringar. Kriminaliseringen kan därmed ses som en avspiegling av det aktuella samhället vi lever i. Hur stor anledning det finns att använda straffrätten står således i direkt relation till hur skyddsvärt ett intresse eller ett skyddsobjekt anses vara.¹⁹⁷ Straffvärdet hos en gärningstyp beror på hur nära skyddsintresset är. Om gärningen innefattar en direkt kränkning av skyddsintresset anses det finnas större anledning att belägga gärningen med straff. För de gärningar som endast innefattar en fara eller en risk för kränkning

---

¹⁹⁴ SOU 2013:38 s. 492.

¹⁹⁵ Fortsättningsvis ”RF”.

¹⁹⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 39.

¹⁹⁷ SOU 2013:38 s. 481 f.

av skyddsintresset, bör kriminalisering endast ske beträffande de viktigaste skyddsintressena.¹⁹⁸

Ett annat grundläggande kriterium är att man genom kriminalisering ämnar förhindra att något som kan definieras som skada uppkommer. I begreppet ”skada” innefattas skada som drabbar individ eller allmän verksamhet vars bedrivande ligger i det allmännas intresse. Det faktum att en person exempelvis upplever obehag, som inte kan klassificeras som skada, bör således inte omfattas av kriminalisering. Asp, Ulväng och Jareborg påpekar dock att vad som innefattas i begreppet ”skada” inte är klart och tydligt definierat och att det därför är ”långt ifrån klart vad som bör beräknas som skada” samt att det i och med detta kan finnas anledning till undantag. Det anges att det särskilt kan finnas behov av att lagstiftaren ingriper när avsaknaden av kriminalisering avseende ett beteende som medför obehag för andra förväntas leda till att beteendet i fråga blir vanligt. Ett exempel på detta är brottet ofredande, som stadgas i 4 kap. 7 § BrB. Vidare är det av stor betydelse hur nära en gärningstyp direkt kränker ett skyddsintresse, exempelvis rätten till liv.¹⁹⁹

Även Straffrättsanvändningsutredningen diskuterar kring skaderekvisitet, det vill säga att ett beteende måste kunna orsaka skada eller fara för skada på skyddsintresset för att en kriminalisering ska bli aktuellt. Utredaren konstaterar att ”skada” kan tyckas vara ett tämligen okomplicerat begrepp, men vid närmre eftertanke är dess innebörd inte självklar. Enligt utredaren är en möjlig definition av skada ”ett slags negativ påverkan som drabbar annan individ, allmänheten eller staten”. Även när det gäller kravet på skada poängteras att det är något som följer med samhällsutvecklingen. Vidare understryks att en anledning till att det är viktigt att identifiera och konkretisera vilket beteende som kriminaliseringen är avsedd att träffa är för att möjliggöra en bedömning av om det är något som kan föranleda påtaglig skada eller risk för skada på skyddsintresset.²⁰⁰

---

¹⁹⁸ Jareborg (2001) s. 54.

¹⁹⁹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 39 ff.

²⁰⁰ SOU 2013:38 s. 483 f.

Lernestedt påpekar att ”skada” är ett abstrakt beskrivet begrepp som närmast kan liknas vid ett paraplybegrepp. Gemensamma värderingar för hur begreppet ”skada” beskrivs i doktrinen sammanfattar Lernestedt till att det måste finnas ett intresse som är värt att upprätthållas i kombination med att något annat måste uppfattas medföra negativt värderad påverkan på detta skyddsvärda intresse.²⁰¹ Den språkliga innebörden av ordet ”skada” ger inte någon närmre vägledning än att det är något som ”beskriver en negativt värderad påverkan på något”. Lernestedt diskuterar därför utifrån olika teorier i straffrättsdoktrin om det är möjligt att skapa en positiv definition av vad som innefattas i begreppet ”skada”. Huvudsyftet med att avgränsa vad som betraktas som en skada är för att använda det som ett verktyg för att sälla vad som bör kriminaliseras eller inte.²⁰²

Feinberg anger vissa tröskelvärden som måste överskridas för att en kriminalisering ska vara motiverad. Som utgångspunkt används begreppet ”harm”, denna skadedefinition kan förstås som något som orsakar ”setbacks to interest”, det vill säga att en negativ påverkan sker på ett intresse. Med intresse krävs att någon har ”a stake in”, det vill säga en insats i något. Med andra ord att någon har något att vinna eller förlora på och att hens någorlunda stabila förutsättning ändras.²⁰³ Skada förutsätter i snävare bemärkelse även ”wronging”, det vill säga att någon orättfärdigt och ousäktligt kränker annans rätt.²⁰⁴ Feinberg påpekar att ”harm” varken är tillräckligt eller nödvändigt för kriminalisering.²⁰⁵

Von Hirsch & Jareborg har i sin tur konstruerat en modell för uppskattning av mängden skada. Teorin utgår från redan kriminaliserade gärningar som riktas mot en identifierbar person.²⁰⁶ Utgångspunkten är att brottsoffrets skada mäts genom att den sätts i relation till en objektiv levnadsstandard hos

---

²⁰¹ Lernestedt (2003) s. 181, 189.

²⁰² Lernestedt (2003) s. 182 f.

²⁰³ Feinberg (1984) s. 31ff, 55.

²⁰⁴ Feinberg (1984) s. 35.

²⁰⁵ Feinberg (1984) s. 11.

²⁰⁶ von Hirsch & Jareborg (1991) s. 2 ff.

ett standardoffer, vilket innefattar en persons välmåga. Levnadsstandarden kan ses som ett medel för att uppnå godtagbar livskvalitet, det som påverkar levnadsstandarden negativt utgör således något skadligt.²⁰⁷ Genom att skapa en standardperson ökar möjligheterna att definiera en standardskada.²⁰⁸ Von Hirsch & Jareborg presenterar fyra så kallade intressedimensioner hos ett brottsoffer, och om dessa påverkas negativt innebär det en negativ påverkan på personens levnadsstandard. Intressedimensionerna är fysisk integritet, materiellt välbefinnande, frihet från förödmjukelse samt privatliv och autonomi. I fysisk integritet inbegrips hälsa, säkerhet samt undvikandet av fysisk smärta. Materiellt välbefinnande innefattar, så som följer av dess ordalydelse, alla former av materiella intressen. Med frihet från förödmjukelse åsyftas skador på en persons självrespekt som orsakas av andra personers behandling av personen i fråga. Privatliv och autonomi menar författarna slutligen tar sikte på brottsoffrets upplevelse, eftersom brottsoffrets självrespekt räknas in här.²⁰⁹ När det har avgjorts vilken eller vilka av de fyra intressedimensionerna som är applicerbara på ett visst brott blir nästa steg att gradera skadan på en levnadsstandardskala som i sin tur består av fyra nivåer; överlevnad, minimal vällevnad, adekvat vällevnad och normal vällevnad. Funktionen med denna skala är att ett brott ska bedömas som grövre desto högre nivå den inkräktar på, överlevnad sett som den högsta nivån.²¹⁰

För att avgöra vilken typ av skada som ska anses utgöra en skada i straffrättslig mening gör Lernestedt en uppdelning mellan vad han benämner ”offerskada” och ”gemenskapsskada”. Offerskada är sådan skada som drabbar offret i det konkreta fallet, ”brottsoffret”. Enligt detta sätt att se på en skada drabbar skadan således uteslutande offret, inte andra. De som istället menar att gemenskapsskada bör räknas som den relevanta straffrättsliga skadan framhåller att skadan drabbar den grupp av potentiella offer för vilken det individuella brottsoffret endast är en representant. Fokus vid

---

²⁰⁷ von Hirsch & Jareborg (1991) s. 7.

²⁰⁸ von Hirsch & Jareborg (1991) s. 4.

²⁰⁹ von Hirsch & Jareborg (1991) s. 19 ff.

²¹⁰ von Hirsch & Jareborg (1991) s. 17 ff.

skadebedömningen ligger istället på en grupp eller norm beträffande gemenskapsskada. Brottet anses således orsaka, utöver skada på brottsoffret, en specifik samhällelig skada. Beträffande gemenskapsskada skiljer Lernestedt på angrepp på materiella intressen som skyddas av normordningen samt angrepp på själva normordningen. Det förstnämnda innebär att samhällsmedlemmarna upplever en osäkerhet kring vilket skydd viktiga intressen ges och därmed drabbas av en skada. Den andra formen av gemenskapsskada anses utgöras av att när giltigheten hos normordningen ifrågasätts, drabbas samhället i stort av en skada. Detta förutsätter dock att gärningstypen redan är kriminaliserad och därför utgör den sistnämnda modellen inte stöd vid fråga om vad som bör kriminaliseras eller inte.²¹¹

Grundläggande för att något ska utgöra en straffrättslig skada är i den anglosaxiska doktrinen uttrycket ”harm to others”. Med detta avses att det måste röra sig om ”andra” som drabbas av negativ påverkan än den som själv begår gärningen. Mill definierar inte närmre vad som ”skadar” andra, men gör avgränsningen att även en definitiv risk för skada innefattas i skadebegreppet. Vem utgör då ”andra”? Mill påpekar att skadan måste påverka andra individer direkt för att samhällelig intervention ska anses vara rättfärdigad. Medelbara eller indirekta skador omfattas därför inte i Mills skadebegrepp.²¹²

---

²¹¹ Lernestedt (2003) s. 190 ff.

²¹² Mill (1985) s. 149, 68 ff.

7 Analys och slutsatser

7.1 Gällande rätt och genomförda lagändringar

7.1.1 Sammanfattning av rättsläget

Det kan konstateras att det inte är kriminaliserat att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående. Barnen går därför miste om de processuella rättigheter som en målsägandestatus medför. Misshandel enligt 3 kap. 5 § BrB omfattar i regel inte de utsatta barnen och genom NJA 2005 s. 712 konstaterades att en sådan bevittnandesituation inte anses falla inom brottet ofredande. Det finns heller inget straffbud med benämningen ”psykisk misshandel av barn” trots att det i förarbeten har uttryckts att den påvisbart skadliga exponering som sker när barn tvingas bevittna våld mot närstående ska betraktas som psykisk misshandel. Lagstiftaren bekräftar att bevittna våld är en traumatisk upplevelse som resulterar i att barnets fortsatta hälsa och utveckling riskerar att allvarligt skadas. Det konstateras även att mellan 100 000 och 200 000 barn är drabbade. Istället för kriminalisering har lagstiftaren infört tre lagändringar: straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB, 5 kap. 11 § 4 st. SoL som ger barn som har bevittnat våld mot närstående brottofferstatus enligt socialtjänstlagen, samt 9 § 1 st. BrSkL som i vissa fall ger barnen ifråga rätt till brottsskadeersättning.

7.1.2 Straffskärpningsgrund

Genom straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB, det vill säga att det kan ses som en försvårande omständighet vid bedömningen av ett brotts straffvärde om ett barn har bevittnat våldet mot närstående, gavs barnet en status av att vara drabbad, dock inte direkt drabbad till skillnad från den person som brottet faktiskt anses ha begåtts mot. Lagstiftaren angav att det ansågs finnas anledning att lyfta fram dessa barns särskilda utsatthet eftersom de berövas hela sin trygghet, tillit och skydd. Lagstiftaren ville därför markera att det barnen utsätts för inte är acceptabelt. Att ge barnet status av att *själv* ha blivit utsatt för ett brott ansågs dock inte vara aktuellt. Ur ett

barnperspektiv är det positivt att barnen kom att uppmärksammas genom att orden ”barn”, ”trygghet” och ”tillit” uttryckligen framkommer i lagtexten och att ambitionen var att signalera att barnen tar skada. Genom denna lagändring lyfts barnen dock inte fram som självständiga brottsoffer utan istället indirekt genom, vad som vanligtvis är, den våldsutsatta mamman. Förutom att barnets närvaro uppmärksammas, hur stärker det faktum att straffvärdet i förhållande till brottet mot mamman kan bli högre *barnets* ställning och straffrättsliga skydd? Precis som Lernestedt påpekar ligger det något paradoxalt i detta resonemang. Det signalerar att barnet har blivit utsatt för något klandervärt, men inte i tillräcklig utsträckning för att själv anses ha blivit utsatt för brott. Barnet ges en viss bekräftelse och upprättelse genom att förövarens straff kan bli strängare avseende brottet som begåtts mot mamman, men inte för barnets egna upplevelser och skador. Det innebär därför samtidigt en tydlig markering att det barnet har utsatts för inte är en kriminaliserad gärning. Ytterligare en aspekt är att barnet därmed blir beroende av att offret anmäler brottet för att barnet överhuvudtaget ska uppmärksammas. Fokus ligger fortfarande på den vuxna och det är inte det straffvärda i förhållande till barnet som betonas, vilket en kriminalisering hade gjort.

7.1.3 Brottsoffer enligt socialtjänstlagen

Tre år efter införandet av straffskärpningsgrunden togs nästa steg då barn som bevittnar våld mot närstående gavs status som brottsoffer enligt SoL. Lagtexten är tydlig, barn som bevittnat våld mot närstående är offer för brott. Denna lagändring var ett viktigt steg i erkännandet av barnen och att de ges rättigheter som följer därav – uttryckligt stöd och hjälp från socialnämnden. Ur ett barnperspektiv var detta en betydelsefull markering för att ytterligare synliggöra de utsatta barnen och att bekräfta att deras bevitnande också innebär ett övergrepp mot barnen själva, vilket de på olika sätt måste få stöd och hjälp för. Det tydliggörs att detta ansvar vilar på socialnämnden.

De bevitnande barnen bekräftades således vara offer för brott, men inte i straffrättslig mening eftersom de inte ansågs ha utsatts för brott, utan endast i socialrättsligt hänseende. Denna begreppsbildning kan te sig något

förvirrande. Barnen är brottsoffer, men samtidigt inte. Regeringen angav att barnen är offer för brott ur ett ”övergripande samhällsperspektiv”. Detta kan tolkas som att lagstiftaren ville synliggöra barnen och förtydliga deras rättigheter, samtidigt som man önskade undvika kriminalisering. Lagstiftaren ansåg att barnen skulle ges upprättelse och ett stärkt skydd, men att det inte var motiverat att belasta straffrätten. Ur ett barnperspektiv kan det betraktas som att det barnen utsatts för inte är tillräckligt klandervärt för att motivera en kriminalisering. Det är självklart av största vikt att de utsatta barnen erhåller behövliga vårdinsatser, men är det tillräckligt ur ett större perspektiv?

7.1.4 Brottskadeersättning

Samma år infördes även möjligheten för barn som bevittnat våld mot närstående att under vissa förutsättningar få brottsskadeersättning. Det huvudsakliga syftet med bestämmelsens tillkomst var att genom ekonomisk kompensation ge barnen en känsla av upprättelse och bekräftelse för vad de hade utsatts för. Brottskadeersättningen förväntades leda till att barnen känner att deras upplevelser tas på allvar. Den ansågs även fylla en funktion som markering mot gärningsmannen. Lagstiftaren var dock noga med att påpeka att införandet av möjligheten till brottsskadeersättning inte ska förväxlas med att barnen är brottsoffer i straffrättslig mening. Avsaknad av kriminalisering innebär som tidigare nämnts att barnen inte har rätt till skadestånd från förövaren. Brottskadeersättning från staten kan därmed ses som en slags mellanväg. Samtidigt som barnen ges en viss upprättelse genom ekonomisk kompensation tillskrivs de inte målsägandestatus. På så sätt ansåg sig staten ha tagit på sig ett ansvar – barnen ska ges möjlighet till ekonomisk kompensation, utan att de erhåller processuella befogenheter.

Det är mycket anmärkningsvärt att det fram till och med år 2014 krävdes båda vårdnadshavarnas underskrifter för att ett barn skulle kunna ansöka om brottsskadeersättning, detta även om den ena föräldern var förövaren. Vidare har det uppmärksammats att införandet av brottsskadeersättning till barn i bevittnandesituationer inte har fått önskat genomslag, främst på grund av att barnen sällan uppmärksammas i polisanmälningarna, något som är en

förutsättning för att de ska ha rätt till brottsskadeersättning. Statistiken är både skrämmande och talande – det är den våldsutsatta föräldern som är i störst fokus medan barnen ofta glöms bort. Det har även framkommit att det är stor skillnad på hur, och om, de bevittnande barnen uppmärksammas och dokumenteras jämfört med de barn som själva har blivit fysiskt misshandlade och därmed är målsägande i en process. Detta trots att det har konstaterats att de bevittnande barnen kan drabbas av samma psykiska skador, eller värre, än de barn som har blivit så kallat ”direkt” utsatta. Det är positivt att det genom utbildningsinsatser tycks ha skett en förbättring under de senaste åren avseende hur ofta de bevittnande barnen uppmärksammas i hemmet. Det är dock inte svårt att tänka sig att om barn som bevittnat våld mot närstående istället skulle ges målsägandestatus, skulle de automatiskt synliggöras på ett helt annat sätt i anmälningar och förundersökningar. Om den rådande normen skulle vara att de bevittnande barnen har blivit utsatta för brott, skulle dokumentationen kring barnen och deras närvaro med stor sannolikhet garanteras i mycket högre utsträckning. Barnens situation skulle bli bättre utredd av polisen och åklagare under förundersökningen, till skillnad från idag då det uppenbarligen anses nödvändigt med utbildning för att barnen ska uppmärksammas.

En viktig fråga att ställa i sammanhanget är om ekonomisk kompensation är det lämpligaste tillvägagångssättet för att lyfta fram barnens utsatthet. Det kan även ifrågasättas i vilken mån brottsskadeersättning faktiskt leder till en känsla av ökad upprättelse och bekräftelse för barnen. En kriminalisering av att utsätta ett barn för att bevittna våld mot närstående hade inneburit en tydligare upprättelse för barnen och ett ställningstagande från samhällets sida att ett sådant handlande inte är acceptabelt. På så sätt hade förövaren ställts till ansvar för sina handlingar och det hade markerats att barnen inte endast är brottsoffer, utan att de har utsatts för ett brott och ska tillskrivas de rättigheter som följer därav.

7.1.5 NJA 2005 s. 712

Det är troligtvis inte en tillfällighet att 2006 års lagändringar skedde året efter det att HD i NJA 2005 s. 712 konstaterade att ett barn som bevittnat en förälders våld mot den andra föräldern inte själv har varit utsatt för ofredande enligt 4 kap. 7 § BrB. Rättsfallet väcker nämligen en del frågor. Inledningsvis tycks det inte vara en omöjlighet att göra tolkningen att agerandet skulle kunna inrymmas under begreppet ”hänsynslöst beteende” eftersom både åklagaren och tingsrätten gör denna bedömning. De två högre instanserna motsätter sig dock detta med bland annat motiveringen att tolkningen av en straffbestämmelse alltid måste ske restriktivt. Det anges att det inte vinner stöd i praxis att bedöma situationen som ofredande i förhållande till barnen, men HD hade i detta fall en chans att skapa ny praxis till barnens fördel, något man inte gjorde. Det kan dock tänkas att HD ansåg att det borde vara lagstiftarens uppgift att genomföra en sådan ändring, inte domstolens. Att låta barnen få en ställning som målsägande med de straffrättsliga, processuella och skadeståndsrättsliga rättigheter det medför var HD således inte villiga att göra. Diskussionen om hur långt HD har rätt att tolka en bestämmelse i sin rättsbildande roll faller utanför denna framställning. Dock kan tyckas att HD:s föreställningar om barn, närmre bestämt om skadeverkningarna för barn som har bevittnat våld, framträder i domskälen. Ett exempel på detta är att domstolen skriver att det innebär en ”allvarlig påfrestning” för barn att behöva vittna våld mot en förälder av en annan förälder. Det kan tyckas vara en underdrift, med beaktande av den forskning som finns på området om hur barnen skadas. Begreppet ”skada” används inte. HD anger vidare att en fällande dom avseende ofredande mot barnen skulle innebära dubbelbestraffning eftersom straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB tillämpades. Som det har redogjorts för i denna framställning stod det dock HD fritt att välja att inte tillämpa straffskärpningsgrunden och därmed förlorar detta argument sin styrka.

7.2 Kriminalisering

7.2.1 Skyddsintresse och skada

Mycket har således hänt de senaste åren, både avseende lagändringar och forskningen kring konsekvenserna för barn som bevittnat våld mot närstående. Det är tydligt att lagändringarna har införts för att i största möjliga mån undvika en kriminalisering. Den oundvikliga frågan är – varför?

Inledningsvis måste uppställda kriterier för kriminalisering beaktas. Grundläggande är att kriminaliseringen ska avse ett särskilt konkret och godtagbart skyddsintresse eller skyddsobjekt. I detta fall är det de bevittnande barnen och, med vägledning av 2 kap. RF, deras grundläggande mänskliga rättigheter såsom rätten till liv, hälsa och utveckling. Det påpekas att uppfattningar om vad som är ett skyddsvärt objekt kan variera över tid i takt med förändringar i samhället. Som kan konstateras i den historiska tillbakablickens var det länge överhuvudtaget inte tal om barns rättigheter. Först under 1900-talet har synen på barn kommit att förändras och införandet av barnkonventionen var en viktig milstolpe i att bekräfta barnet som ett skyddsvärt rättssubjekt. Att barn är skyddsvärda råder det idag inget tvivel om. Att barn som bevittnar våld i hemmet är särskilt utsatta är också odiskutabelt. Frågan är hur det avspeglas i den svenska straffrätten. Det har i förarbetena stadgats att hur stor anledning det finns att använda straffrätten ska stå i direkt relation till hur skyddsvärt ett intresse eller ett skyddsobjekt anses vara, och i doktrin påpekas att gärningar som enbart innebär en risk eller fara för skada endast motiverar kriminalisering beträffande de allra viktigaste skyddsintressena. Barn som tvingas bevittna våld mot närstående i sin hemmiljö måste, med beaktande av sin totala skyddslöshet och utsatthet, anses tillhöra ett av de allra viktigaste skyddsintressena. Det borde därmed vara tillräckligt att det finns en risk för skada. Barnens skador kan, som redogjorts för, inte alltid konstateras direkt, men däremot är det klarlagt att deras skador på sikt riskerar att bli omfattande.

För att en kriminalisering ska vara legitim måste den även riktas mot ett beteende som orsakar, eller kan orsaka, påtaglig skada. Vad som ska betraktas

som en skada tycks inte vara klarlagt utan beskrivs genom förarbeten och doktrin i väldigt generella termer. Risken med att definiera något i alltför generella termer är att vad som kan tyckas vara en konkret och påtaglig skada inte innefattas.

Nästa steg är att se till vilka konsekvenser bevittnandet av våld mot närstående kan leda till för ett barn. Samtliga ska inte återupprepas här, men forskningen på området har kommit att bli omfattande och den talar sitt tydliga språk. Skadorna, framförallt de psykiska skadorna, som barnen ofta drabbas av är enorma. Barnen lever med en konstant skräck. Rädsla över det som sker, men framförallt rädsla över vad som kan komma att hända. Denna ovisshet och otrygghet kan närmast beskrivas som att leva med en ständig psykisk terror. Barnen lever i ett konstant förhöjt spänningstillstånd i en kaotisk och oförutsägbar miljö. Deras grundtrygghet rubbas och hela deras uppväxt kan komma att präglas av känslor av maktlöshet, skuld och otillräcklighet över att de inte kan ingripa för att stoppa våldet. Eftersom vi numera vet att barndomen har ett egenvärde och att den är en oerhörd viktig period i en människas liv, är det inte svårt att förstå att en traumatisk och otrygg barndom är något som på olika sätt påverkar en människa för resten av livet. Det har visat sig att det både på kort och på lång sikt kan leda till exempelvis hälsoproblem såsom ångest, depression, aggressivitet och självdestruktivitet. Det kan även leda till långvariga psykiska problem, barnen riskerar exempelvis att utveckla den psykiatriska diagnosen posttraumatiskt stressyndrom. Bland de fysiska skadorna kan nämnas magont, huvudvärk samt sömn- och koncentrationssvårigheter.

Det är inte svårt att förstå varför barnens skador blir så omfattande. Barn, inte minst små barn, är helt beroende av de vuxna personerna i sin närhet, oftast föräldrarna. Vad händer när barnets ena förälder misshandlar den andra föräldern? Vem skyddar barnet när de primära omsorgspersonerna inte gör det? När den som brukar våld också är den barnet söker kärlek och omsorg hos innebär det en dubbel utsatthet för barnen. Det är viktigt att se denna situation ur barnens perspektiv, att se på våldet med barnens ögon. Att som barn tvingas bevittna våld mot närstående måste vara något av det svåraste,

mest förvirrande och mest traumatiska ett barn kan utsättas för. Det sker av och mot den som ska vara barnets trygghet. Det sker dessutom oftast i barnets egen hemmiljö, det vill säga den plats där barnet ska känna sig som mest trygg och säker. Eftersom barnet inte har någon egen möjlighet att fly från brottsplatsen, har barnet inget annat val än att uppleva det som sker. För många barn verkar fokus att leva övertas av tankar på att överleva. Eftersom barn är beroende av vuxenvärlden lämnas de helt skyddslösa och med upplevelser som kan komma att påverka hela barnets uppväxt och utveckling samt för många även hela deras framtida liv. Tiden läker således inte alla sår.

Genom all forskning på området som har kommit de senaste 20 åren vet vi idag vilka skador bevitnande av våld leder till hos barnen. Kan det vara så att det barnen utsatts för trots detta inte betraktas som en skada i straffrättslig mening? Det är något som är svårt att med säkerhet avgöra eftersom det inte ges en klar definition på vad en skada är. Men det faktum att gärningen inte är kriminaliserad i förhållande till barnen talar för att de skador barnen drabbas av inte betraktas som skador sett utifrån den straffrättsliga definitionen av vad en skada är. Det ligger nära till hands att tänka sig att man inte ser lika allvarligt på de psykiska skadorna som drabbat barnet som på de direkt konstaterbara skadorna på mammans kropp.

Liksom framkom i kapitel 5.1.1 har det visat sig problematiskt att utdöma ansvar för psykiskt våld avseende misshandelsbrottet i 3 kap. 5 § BrB eftersom det krävs en medicinsk påvisbar skada samt att det måste kunna påvisas att effekten är en direkt följd av våldet. En förklaring till detta kan vara att barnen ofta inte uppmärksammas direkt på plats där våldet sker. Ett annat problem uppstår eftersom psykiskt lidande och svåra trauman, som ger långtgående konsekvenser för barnen, i många fall inte är direkt medicinskt påvisbara. Flera av skadorna kan även uppkomma en tid efter våldet, så som posttraumatiskt stressyndrom. Det kan ifrågasättas om Sverige lever upp till barnkonventionens artikel 19 genom att i brottet misshandel utesluta alla de svåra psykiska lidanden som inte bedöms vara medicinskt påvisbara. Psykiska skador anses med andra ord problematiska att hantera av rättsväsendet med hänsyn till att de är svårare att bevisa än fysiska skador.

Här kan tyckas finnas en diskrepans om man ser till all den forskning om barns skador som finns på området idag. Skadorna är både omfattande och genom forskning konkret påvisbara, men uppenbarligen är det inte tillräckligt för att utgöra skador i straffrättslig mening. Kanske hade en annan uppfattning varit utbredd om barnen och deras skador hade uppmärksammats i en annan utsträckning.

Skadebegreppet har, som redogjorts för, diskuterats i doktrin. Denna doktrin är varken lättförståelig eller okomplicerad, men vad som kan utläsas är att det tycks finns något i det traditionella sättet att se på en skada i straffrättslig mening som gör att de bevittnande barnens skador inte omfattas. Kanske får de straffrättsliga resonemangen och definitionerna i doktrin konsekvensen att lagstiftaren, och vi alla i samhället, utifrån ett större sammanhang ser på en skada på ett visst sätt. Varför är inte konstaterbara psykiska skador att betrakta som skador i straffrättslig mening? Vad uppfattar vi som skador? Det kan inte anses ge mycket vägledning när en skada beskrivs som ”en negativt värderad påverkan på något”. Däremot kan exempelvis ramar som von Hirsch & Jareborg sätta upp kring det straffrättsliga skadebegreppet studeras närmre. Värt att notera är exempelvis att psykiska skador inte inryms i de fyra uppräknade intressedimensionerna. Avseende hälsan ligger istället fokus vid den fysiska integriteten, där fysisk smärta innefattas. Även materiellt välbefinnande räknas upp. Psykiska skador tycks således inte uttryckligen värderas särskilt högt. Vidare påpekar Mill att skada är något som måste påverka andra individer *direkt* för att en kriminalisering ska rättfärdigas. Redogörelsen för den rättsliga regleringen avseende barn som bevittnat våld mot närstående vittnar om att barnen anses drabbas indirekt, genom att de inte själva är direkt utsatta utan ”endast bevittnar”. Med andra ord, den psykiska skada som uppkommer för att någon annan skadas betraktas kanske inte som en ”skada”. Detta kan även Lernestedts beskrivning av ”offerskada” tänkas innebära. Han skriver att offerskada är sådan skada som drabbar offret i det konkreta fallet. Skadan drabbar således uteslutande offret, inte andra. Den andra skadekategorin är ”gemenskapsskada” där de som avses är

allmänheten. Lernestedts kategorisering verkar följaktligen inte heller innefatta de bevittnande barnen.

Det kan därmed uppstå problem med att skapa en sådan generell definition av vad en skada är eftersom straffrättens skadebegrepp och tankar om vad den innefattar tycks utesluta skador och därigenom hela offerkategorier, i detta fall de bevittnande barnen. Denna grupp sällas därmed bort när överväganden görs, både på kriminaliseringsnivå och på tillämpningsnivå. Det vill säga beträffande vad som ska kriminaliseras samt vad som innefattas i misshandelsbrottet, 3 kap. 5 § BrB. Håller denna kategorisering verkligen när vi idag vet vad vi vet om barnens skador? Uppdelningen tycks inte vara giltig på ett rationellt sätt med beaktande av att barnen är offer som lider av omfattande skador. Det kan således anses föreligga en stelbenthet kring hur man traditionellt avgränsar vad en skada är. Att barns bevittnande av våld mot närstående inte är kriminaliserat beror kanske i grunden inte på lagstiftaren eller domstolarna, utan på hur vi resonerar kring skadebegreppet i en större kontext, att våra tankar är begränsade beträffande vad vi betraktar som en ”riktig” skada. Denna diskrepans mellan de straffteoretiska sätten att beskriva och begränsa kriminalisering på, vad som är en skada, leder till att barnen drabbas – uppskattningsvis faller 10 procent av alla barn i Sverige mellan stolarna.

7.2.2 Skälen med vilka kriminalisering uteslöts

Kriminaliseringsfrågan, det vill säga om brottet ”psykisk misshandel av barn” skulle införas, har diskuterats i lagstiftningssammanhang. I lagstiftarens mening framstår det främst vara problematiskt att upptäckrisken är mycket liten, eftersom våldet och den psykiska misshandeln främst förekommer i hemmet. Med beaktande av detta ifrågasätts effektiviteten hos straffbudet och dess avskräckande effekt. Andra alternativ än just straffrättsliga åtgärder ansågs därför önskvärdt och utbildning samt information ansågs vara en viktig del av detta. Det påpekades även att det genom den ökade uppmärksamheten kring problemet ”finns skäl att tro att toleransen mot sådan misshandel kommer att successivt avta”, samt att en kriminalisering inte torde leda till att

vuxna människor i större utsträckning behandlar barn med respekt. Det påpekades även att det generellt sett inte kan anses ligga i barnets intresse att den vuxna som har utsatt barnet för den psykiska misshandeln lagförs och att straffrättsliga åtgärder inte är den bästa vägen att gå för att tillgodose barns rättigheter i en sådan situation.

Det finns mycket att reflektera över kring ovan nämnda resonemang. Inledningsvis tycks lagstiftaren främst ifrågasätta effektiviteten av en sådan kriminalisering. Det ställs mycket riktigt upp ett krav i förarbeten och doktrin på att en kriminalisering bör vara någorlunda effektiv för att den ska anses vara motiverad, i effektiviteten ligger bland annat upptäcktsrisken. Brott med låg upptäcktsrisk anges kunna medföra att effektiviteten hos straffrättsystemet blir lidande. Det är troligtvis korrekt att upptäcktsrisken i dessa fall kan förväntas vara låg. En anledning till detta är att barnen inte spontant berättar om sina upplevelser utan i stor utsträckning tigger om våldet som pågår hemma. Kanske för att de uppmanas att inte tala om det som sker eller att de, på grund av ett direkt eller indirekt hot, inte vågar. Det finns en skam förknippad med att berätta om det som sker. Barn är även lojala mot sina föräldrar eftersom de står i beroendeställning till dem. Barns upplevelser förringas genom denna tystnadskultur. Är det därför inte av desto större vikt att samhället och rättsväsendet faktiskt uppmärksammar och ingriper för att skydda de utsatta barnen? Att deras röst, också genom straffrätten som verktyg, blir hörd genom att barnen ges ställning som målsägande. De barn som lever i tystnad måste ges möjlighet att få sina röster hörda.

En annan anledning till att effektiviteten kan bli lidande är om barnen inte uppmärksammas i önskvärd utsträckning på brottsplatsen och därmed hamnar i skymundan i förundersökningen. Detta hade, i liknelse med vad som tidigare har diskuterats, troligtvis förbättrats avsevärt om barnen gavs målsägandestatus eftersom det då måste utredas om brott har begåtts även mot barnet. Det har i denna framställning framkommit att barn som bevittnat våld mot närstående ofta känner sig svikna av vuxenvärlden och samhället. Det är inte svårt att förstå varför eftersom de vuxna ständigt är huvudpersonerna när våld i hemmet sker och barnen i många fall glöms bort.

Det är viktigt att ha i åtanke att det i doktrin (se avsnitt 6.1.) har påpekats att trots att en kriminalisering av en viss gärning på förhand kan bedömas som tämligen ineffektiv kan den dock ur ett större perspektiv fylla en funktion genom att ha en handlingsdirigerande verkan. Avseende exempelvis sexualbrott kan det anses vara allmänt vedertaget att upptäcktsrisken generellt sett är låg och att brotten är problematiska ur bevishänseende, trots detta är de kriminaliserade. Ett annat exempel är en utredning om skydd för blåljuspersonal som presenterades i januari 2018, där det uttryckligen bekräftas att brott med förväntad låg effektivitet inte är ett hinder för kriminalisering. Utredaren uttrycker sig bland annat enligt följande: ”Det är emellertid inte vår utgångspunkt att de förslag vi lägger fram ska kunna omsättas i omedelbara effekter på brottsligheten.”²¹³ Argumentet om bristande effektivitet som något som skulle tala emot kriminaliseringen i förhållande till barnen saknar således tyngd. Det är även anmärkningsvärt att kravet på effektivitet ska anses vara betydelsefullt i vissa kriminaliseringshänseenden, trots att det tycks sakna betydelse i andra. I detta fall är det återigen barnen som drabbas.

Ett annat argument som har framförts mot kriminalisering på området är att det generellt sett inte kan anses ligga i barnets intresse att den vuxna lagförs. Även detta argument är diskutabelt. Självklart kan det vara ingripande och traumatiskt för barnet, men troligtvis inte i förhållande till det trauma barnet utsätts för av förövaren. En lagföring kan skydda barnet från framtida skada och kan innebära bland annat att barnet får upprättelse för vad hen har varit med om. Det är viktigt att vuxna inte bestämmer åt barnet vad som kan anses ligga i dess intresse eller inte, utan att vad som är bäst för barnet beaktas ur ett större perspektiv.

Ytterligare ett argument som har framförts är att den straffrättsliga processen kan innebära en stor påfrestning för barnet. Just därför blir den särskilda företrädarens roll ytterst viktig ur ett barnperspektiv. För att inte barnet ska skadas ytterligare är det av största vikt att den särskilda företrädaren bevakar

---

²¹³ SOU 2018:2 s. 121.

och tillvaratar barnets rätt och intressen i rättsprocessen. På så sätt ska det säkerställas att barnet får information och möjlighet att, om hen önskar, uttrycka sina åsikter. Det straffrättsliga systemet måste anpassas efter barnet, inte minst behovet av särskilt skydd. Barnets röst ska bli hörd genom den särskilda företrädaren. Viktigt att ha i åtanke är att barnet själv kan välja att avstå från att komma till tals. Barnets bästa ska vara avgörande och bemötandet av barnet är i dessa sammanhang oerhört viktigt. En särskild företrädare kan dock endast förordnas om barnet är att anse som målsägande, inte om barnet enbart är ett vittne. Den grundläggande skillnaden om barnet får målsägandestatus är således att vårdnadshavarens bestämmanderätt under vissa förutsättningar kan kopplas bort genom den särskilda företrädaren. Det är av stor betydelse att barnets talan i så stor utsträckning som möjligt blir oberoende av vårdnadshavarna, speciellt om det är en vårdnadshavare som är misstänkt för brott. Det har framkommit att en konsekvens av dagens rättsläge, där barn som bevittnat våld mot närstående saknar målsägandestatus och därmed inte kan tilldelas en särskild företrädare, är att barnets röst riskerar att inte bli hörd eftersom vårdnadshavarna i praktiken kan förhindra att barnet hörs. Detta torde även innebära att Sverige inte lever upp till barnkonventionens artikel 12 som stadgar en rätt för barn att få komma till tals i domstolsförfaranden som rör barnet.

Det går inte att komma ifrån reflektionen att en anledning till att gärningen att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående inte är kriminaliserad, trots den omfattande forskningen som presenterats under de senaste 20 åren om skadorna barn drabbas av, är den allmänna synen på barn bland vuxna. I framställningen har understrukits att barn har haft en väldigt låg status i samhället under en lång tid i historien, de har länge inte betraktats som självständiga rättssubjekt med lika rättigheter som vuxna. Den tidigare attityden mot barn och synen på att barn och barndomen är av lägre värde tycks fortfarande i viss mån präglade lagstiftaren. Att det i största möjliga mån tycks vara önskvärt att undvika en kriminalisering av psykisk misshandel av barn kan således i ett större perspektiv anses säga något om lagstiftarens syn på barn och barns rättigheter. Det är tydligt att de bevittnande barnen har

hamnat i skymundan trots att de lagändringar som har skett på området i viss mån kan anses visa på en attitydförändring. Inte minst de två lagändringarna från 2006 avseende barn som bevittnat våld mot närstående visar att lagstiftaren har uppmärksammat och i ökad utsträckning vill synliggöra dessa barn som brottsoffer. Det tyder på att lagstiftaren anser dessa barn vara en viktig grupp, men inte tillräckligt eftersom kriminalisering, och att därigenom ge barnen status som målsägande, trots detta inte har ansetts vara motiverat. Att ha i åtanke är också att kriminalisering även är en samhällsekonomisk fråga, i vilken barnen inte tycks prioriteras.

Det perspektivskifte som introducerades i samband med barnkonventionens införande 1989 där barnen kanske för första gången i historien sågs som subjekt och barndomens egenvärde erkändes, förefaller inte ha slagit tillräcklig rot i svensk straffrätt än. Lagstiftarens resonemang kring begreppen ”bevittnar” eller ”upplever” kan uppfattas som ett tydligt exempel på lagstiftarens förminskning av barns upplevelser. Barn upplever troligtvis mycket mer än vad vi vuxna ser, det är därför av största vikt att se situationen ur barnens ögon. Efter att ha läst om konsekvenserna för barn som bevittnat våld mot närstående framstår det som väldigt anmärkningsvärt att dessa barns rättigheter inte tillvaratas även i straffrättslig bemärkelse. Barnets upplevelser förringas därigenom. Utöver lagen kan därför den generella attityden till barn anses vara i behov av reform.

7.2.3 Nykriminalisering

Det har i förarbetena angetts att andra alternativ än just straffrättsliga åtgärder var önskvärda, såsom fortsatt ökad utbildning och information om barn som bevittnar våld i hemmet. Det är självklart en ytterst viktig del i att stärka dessa barns rättigheter. Det är dock inte tillräckligt eftersom även straffrätten har en viktig roll. Det är svårt att säga om kriminaliseringen ifråga skulle ha en avskräckande effekt i bemärkelsen att pappa i större utsträckning skulle undvika att bruka våld mot mamma när deras barn är närvarande. Men ett grundläggande syfte med kriminalisering är som tidigare nämnts även dess moralbildande samt expressiva funktion. Att genom lagstiftning utpeka de

mest förkastliga gärningarna och på så sätt ange att ett visst beteende är ytterst klandervärt.

Sett utifrån ett barnperspektiv är det anmärkningsvärt att detta inte har gjorts. En kriminalisering av att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående hade nämligen kunnat innebära ett viktigt ställningstagande från lagstiftarens sida – att ett sådant våldshandlande inte är acceptabelt – även i förhållande till barnet. Det måste anses höra till samhällets mest förkastliga gärningar, mot bakgrund av den skada barnen drabbas av och den utsatta situation de befinner sig i. Här har lagstiftaren en chans att stå upp för barnen och markera att deras upplevelser och skador är lika viktiga som de vuxnas. Istället anges i förarbeten att en kriminalisering inte torde leda till att vuxna människor i större utsträckning behandlar barn med respekt. Ett sådant uttalande kan anses mycket märkligt med beaktande av kriminaliseringens handlingsdirigerande funktion. Man kan tvärt om mycket väl tänka sig att en kriminalisering skulle kunna leda till att betydelsen av barns skadeverkningar och barns rättigheter uppmärksammas ytterligare vilket i längden förhoppningsvis skulle kunna medföra en förändring i vuxnas beteende mot barn. Istället anger lagstiftaren att det genom ökad uppmärksamhet på området ”finns skäl att tro att toleransen mot sådan misshandel kommer att successivt avta.” Det är svårt att förstå lagstiftarens resonemang i detta uttalande eftersom en kriminalisering måste anses vara en tydligare markering. Införandet av en egen straffbestämmelse, det vill säga ett självständigt brott, kan anses vara det mest önskvärda ur ett barnperspektiv, för att betona det straffvärda i förhållande till barnen. På så sätt ses barnets bevittnande inte som en del av brottet mot mamman, utan barnet betraktas som ett eget rättssubjekt.

Likt påpekas i förarbeten och doktrin är det viktigt att kriminalisering inte sker lättvindigt utan endast som en sista utväg för de mest allvarliga brotten. Med beaktande av barnens utsatthet och konstaterade skadeverkningar samt gärningens förkastlighet kan det tyckas svårt att förstå varför gärningen ifråga inte är kriminaliserad. Andra åtgärder på området, såsom förtydligande av socialnämndens ansvar, har redan gjorts. Är det inte dags att samhället tar ansvar för barnen även ur ett straffrättsligt hänseende?

Fördelarna vore således många med att kriminalisera att barn tvingas bevittna våld mot närstående, exempelvis genom införandet av brottet ”psykisk misshandel av barn”. Genom en lagändring hade barnen uppmärksamats på ett helt annat sätt, av vuxna i allmänhet och av polis och rättsväsende i synnerhet. På så sätt hade fler barn även kunnat få den hjälp de behöver, exempelvis i form av vårdinsatser. En kriminalisering hade även kunnat bidra till ytterligare ökad kunskap om barns utsatthet och synliggöra det som ofta sker inom familjens slutna krets. Ur ett processrättsligt hänseende skulle barnen få de rättigheter som följer av en målsägandestatus, så som förordnandet av en särskild företrädare för att stödja och föra barnets talan samt rätten till skadestånd från gärningsmannen, istället för brottskadeersättning från staten vilken delvis har visat sig vara svårtillgänglig.

En annan viktig faktor som en kriminalisering ur ett större perspektiv hade medfört är barnens bekräftelse och upprättelse. En kriminalisering hade inneburit ett tydligt ställningstagande för barnen, samhället och gärningsmannen att det barnet har utsatts för inte är acceptabelt. Ingen har rätt att psykiskt misshandla ett barn. Likaså hade det varit en markering att barnets upplevelser och skador är riktiga och viktiga och att vuxenvärlden, samhället och rättsväsendet ser och bekräftar barnet i det. Barnet får en chans att berätta och bli tagen på allvar. Extra viktigt är det att samhället står upp för barnen när de vuxna i deras närhet inte gör det, så att tystnaden kan brytas. Att markera att våldsutövaren gör sig skyldig till brott också mot barnet hade inneburit ett tydligare ansvarsutkrävande där förövaren ställs till svars för sina handlingar.

Slutligen hade införandet av ett sådant straffbud medfört en bättre överrensstämmelse med de rättigheter som barnet tillskrivs genom nationell rätt och barnkonventionen, inte minst principen om barnets bästa. Att ha i åtanke är även att artikel 19 innefattar att Sverige vid behov måste göra ändringar i nationell lagstiftning för att garantera ett absolut förbud mot alla former av våld mot barn. Ett sådant behov måste anses föreligga.

7.3 Avslutande reflektioner

Trots att Sverige 1979, som första landet i världen, införde agaförbud och ratificerade barnkonventionen 1990 föreligger det ur ett barnperspektiv stora brister i den rättsliga hanteringen avseende barn som bevittnar våld mot närstående. Idag garanteras inte barns rätt till en uppväxt utan att behöva bevittna våld mot närstående, tvärt om är väldigt många barn drabbade. För att Sverige ska leva upp till barnkonventionens krav krävs det att det sker förändringar i den svenska lagstiftningen, eftersom barnets bästa, skydd mot alla former av våld, barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling samt barnets rätt att uttrycka sina åsikter inte tycks tillgodoses genom dagens rättsliga reglering avseende barn som bevittnar våld mot närstående.

Samhället måste ta sitt ansvar för att uppmärksamma och synliggöra de utsatta barnen och tillhandahålla det stöd och de rättigheter de har rätt till, även i processuell och straffrättslig mening. Barnet har erkänts som ett subjekt med egna rättigheter och principen om allas lika värde är grundläggande i vår rättsstat, men trots det stora psykiska lidande barn som bevittnar våld mot närstående drabbas av tycks det inte betraktas som en skada i traditionell straffrättslig mening. Det finns nu omfattande forskning på området som visar på hur illa barnen faktiskt far. Denna fördjupade kunskap kan förhoppningsvis leda till en omvärdering om hur skador för barn kan uppstå genom bevittnande och därigenom synliggöra ett reformbehov. Kriminalisering bör endast ske för särskilt förkastliga gärningar beträffande särskilt skyddsvärda objekt. De bevittnande barnen måste anses falla inom detta.

Att låta barn utsättas för sådan psykisk misshandel är utifrån denna framställning en gärning som med beaktande av grundläggande principer för kriminaliseringen både kan och bör beläggas med straff. Vi måste ta barnperspektivet på allvar, även inom den svenska straffrätten, och markera att det är helt oacceptabelt att barn utsätts för ett sådant psykiskt lidande. Införandet av straffbudet ”psykisk misshandel av barn” hade förhoppningsvis även sett utifrån ett större perspektiv kunnat bidra till att förändra människors

attityd i förhållande till att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående. Om vi återigen ser till historien var exempelvis barnagens legitimitet något vi tidigare inte ifrågasatte, men genom införandet av ett uttryckligt förbud är det för de flesta idag en självklarhet att det utgör ett oacceptabelt beteende.

Barnen är vår framtid och det är vår skyldighet att se våld i nära relationer ur ett barnperspektiv och att i största möjliga mån tillvarata barnens rättigheter och behov av skydd. Låt oss därför hoppas att den nuvarande svenska regeringens uttalande om att de har för avsikt att göra det straffbart att utsätta barn för att bevittna våld mot närstående inte är ett tomt löfte. Det är ett allvarligt samhällsproblem att barn utsätts för att bevittna våld mot närstående och vi måste agera därefter. Barnen är offer för våld som vi länge inte har velat se, vilket har resulterat i att vi sviker uppskattningsvis vart tionde barn i Sverige. Det är dags att öppna ögonen.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1978:10 Barnets rätt 1, om förbud mot aga

SOU 1979:63 Barnets rätt 2, om föräldraansvar m.m.

SOU 1996:115 Barnkonventionen och utlänningslagen

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

SOU 2001:18 Barn och misshandel – En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet

SOU 2001:72 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda

SOU 2006:65 Att ta ansvar för sina insatser. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor

SOU 2012:26 En ny brottskadslag

SOU 2013:38 Vad bör straffas?

SOU 2018:2 Stärkt straffrättsligt skydd för blåljusverksamhet och andra samhällsnyttiga funktioner

Propositioner

Prop. 1962:10 Med förslag till brottsbalk, del B

Prop. 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1989/90:107 Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande

Prop. 1998/99:133 Särskild företrädare för barn

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2005/06:166 Barn som bevittnat våld

Prop. 2006/07:38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor

Departementsserier

Ds 2004:56 Barnen i brottets skugga

Lagrådsremisser

Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, 6 juli 2017

Elektroniska källor

Barnombudsmannen, ”Uppdrag, organisation och arbetssätt”, senast uppdaterad 21 januari 2015,

<<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/om-oss/uppdrag/>>, senast besökt 2018-05-18

Bris, ”Bris historik”, <<https://www.bris.se/om-bris/vart-arbete/uppdrag--vision/bris-historik/>>, senast besökt 2018-05-18

Brottsoffermyndigheten, ”Barn och unga som brottsoffer”, 2015,

<https://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/Broschyror/Svenska/Barn_och_unga_som_brottsoffer_uppslag_2015.pdf>, senast besökt 2018-05-18

Brottsoffermyndigheten, ”Barn som bevittnat våld mot närstående”, senast uppdaterad 28 november 2017,

<<https://www.brottsoffermyndigheten.se/ersattning/brottskadeersattning/barn-som-bevittnat-vald-mot-narstaende>>, senast besökt 2018-05-18

Brottsoffermyndigheten, ”Fler barn som bevittnar våld får ersättning”, senast uppdaterad 18 februari 2014,

<<https://www.brottsoffermyndigheten.se/nyheter/fler-barn-som-bevittnar-vald-far-ersattning>>, senast besökt 2018-05-18

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport*, 6 mars 2015, CRC/C/SWE/CO/5,

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/externt_bk_sv/rekommendationer-efter-femte-rapport.pdf>, senast besökt 2018-05-18

Rädda Barnen, ”Barn måste kunna vara målsägande”, 3 september 2013,
<<https://www.raddabarnen.se/press/vi-kommenterar/barn-maste-kunna-vara-malsagare/>>, senast besökt 2018-05-18

Rädda Barnen, ”Milstolpar i kampen mot våldet”,
<<https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/barn-som-misshandlas/tidsaxel-vald-mot-barn-i-sverige/>>, senast besökt 2018-05-18

Rädda Barnen, ”Rädda Barnens historia”, <<https://www.raddabarnen.se/om-oss/var-historia/>>, senast besökt 2018-05-18

Socialstyrelsen, ”Våld – handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer”, juni 2016,
<<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20252/2016-6-37.pdf>>, senast besökt 2018-05-18

Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2012,
<<http://www.regeringen.se/49bbeb/contentassets/7ca6cd28fe3a40179481b4e89c682c9c/sveriges-femte-periodiska-rapport-till-fns-kommitte-for-barnets-rattigheter-om-barnkonventionens-genomforande-under-2007-2012-s2012.007>>, senast besökt 2018-05-18

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 5 (2003) General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child*, 19 September-3 October, CRC/GC/2003/5,
<<http://www.refworld.org/docid/4538834f11.html>>, senast besökt 2018-05-18

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 7 (2005) Implementing child rights in early childhood*, 12-30 September, CRC/C/GC/7,
<<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf>>, senast besökt 2018-05-18

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 8 (2006) The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment*, 15 May-2 June, CRC/C/GC/8, <<http://www.refworld.org/docid/460bc7772.html>>, senast besökt 2018-05-18

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 12 (2009) The right of the child to be heard*, 1 July, CRC/C/GC/12, <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>>, senast besökt 2018-05-18

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 13 (2011) The right of the child to freedom from all forms of violence*, 18 April, CRC/C/GC/13, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf>, senast besökt 2018-05-18

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, 29 May, CRC/C/GC/14, <http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf>, senast besökt 2018-05-18

Wahlgren, Jennie, ”Regeringens förslag: Straffbart när barn tvingas bevittna våld”, Svt nyheter, 10 november 2017, <<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/orebro/lofven-presenterar-regeringsforslag-i-karlskoga>>, besökt senast 2018-05-18

Litteratur

Böcker

Almqvist, Kjerstin & Broberg, Anders, *Barn som bevittnat våld mot mamma: en studie om kvinnor och barn som vittats på kvinnojourer i Göteborg*, 2. uppl., Göteborgs stad, Göteborg, 2013

Arnell, Ami & Ekbom, Inger, *-och han sparkade mamma-: trappanmodellen i möte med barn som bevittnat våld*, 3. uppl., Gothia, Stockholm, 2010

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013

Bjurman, Eva Lis (red.), *Barnhistoria: om barns villkor förr*, Esselte studium, Solna, 1981

Broberg, Anders, *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma: resultat från en nationell utvärdering*, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011

Clausen, Claus, Borgnakke, Karen & Lagerberg, Hans (red.), *Barnet blir barn: en antologi om barndomens historia*, Barrikaden, Stockholm, 1983

Dereborg, Anders, Lindeblad, Ann-Christine: *Brottsskadelagen (2014:322) med kommentarer (1 mars 2018, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo)*, kommentaren till 18 §

Diesen, Christian: "Brottsoffret och omvärlden", i Billström, Magnus (red.), *Brottsoffrets rätt*, Juristförl., Stockholm, 1995, s. 27–90

Diesen, Christian & Diesen, Eva F., *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, 2., uppdaterade och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013

Feinberg, Joel, *The moral limits of the criminal law. Vol. 1, Harm to others*, Oxford U.P., New York, 1984

Forsman, Maria, *Rättsliga ingripanden vid föräldrars våld och övergrepp mot barn*, 1. uppl., Norstedts juridik, Diss. Umeå: Umeå Universitet, 2013, Stockholm, 2013

Halldén, Gunilla & Bjurman, Eva Lis (red.), *Se barnet: tankegångar från tre århundraden*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1990

Handbok om Barnkonventionen, första upplagan, UNICEF Sverige, Stockholm, 2008

Heidenborg, Mari. ”Vad bör straffas”. I *Svensk Juristtidning*, 2013 s. 301–313

Heuman, Lars, *Målsägande*, Norstedt, Diss. Lund: Univ., 1973, Stockholm, 1973

Hindberg, Barbro, *När omsorgen sviktar: om barns utsatthet och samhällets ansvar*, 2., rev. uppl., Rädda barnen, Stockholm, 2001

Holmqvist, Lena: ”Vem kan vara målsägande?”, i Nordlöf, Kerstin (red.), *Argumentation i nordisk straffrätt*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013, s. 114–128

Hydén, Margareta, *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga*, 1. uppl., Liber utbildning, Stockholm, 1995

Janson, Staffan, Almquist, Kjerstin, ”Barn som bevittnat våld – en utsatt grupp som är alltför lite uppmärksammat”, i *Läkartidningen*, 2000, volym 97, nr 38, s. 4094–4099

Janson, Staffan, Andersson-Gäre, Boel, Blennow, Margareta, ”Är barnen fortfarande osynliga vid familjevåld?”, i *Läkartidningen*, 2008, volym 105, nr 14, s. 1027–1028

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001

- Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”, i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21–45
- Lernestedt, Claes: ”Barn som bevittnar våld”, i Norée, Annika (red.), *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2007, s. 171–204
- Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Diss. Stockholm: Univ., 2003, Uppsala, 2003
- Lindgren, Magnus & Qvarnström, Jennifer, *Brottsoffren i rättsprocessen: [en undersökning genomförd på uppdrag av Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren och Domstolsverket]*, [Ny utg.], Rikspolisstyr., Stockholm, 2003
- Lyckner, Birgitta, Metell Barbro: ”Pappans våld skadar barnen”, i Metell, Barbro (red.), *Barn som ser pappa slå*, Gothia, Stockholm, 200, s. 28–45
- Mill, John Stuart, *On Liberty*, Reprinted in Penguin Classics, Harmondsworth, 1985
- Nielsen Grothe, Beth, *Straffesystemet i børneperspektiv: seksuelle overgreb med børn i familien*, 2. rev. ajourførte og udvidede udg., Jurist- og Økonomforbundet, København, 2001
- Olsson, Lars: ”Barns arbete och arbetets barn”, i Aronsson, Karin (red.), *Barn i tid och rum*, 1. uppl., LiberFörlag, Malmö, 1984
- Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995
- Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015

Singer, Anna, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 6., [omarb.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012

Thorburn Stern, Rebecca: ”Sverige och FN:s konvention om barnets rättigheter – reflektioner kring en eventuell inkorporering i svensk rätt”, i Cederborg, Ann-Christin & Warnling-Nerep, Wiweka (red.), *Barnrätt: en antologi*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014, s. 408–420

Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995

von Hirsch, Andrew & Jareborg, Nils Gauging, *Criminal Harm: A Living Standard Analysis*, Oxford Journal of Legal Studies, vol. 11, 1991, nr. 1, s. 1–38

Walin, Gösta, Singer, Anna, Vängby, Staffan: Föräldrabalken (1949:381) med kommentarer (23 maj 2017, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 6 kap. 1 §

Weinehall, Katarina, *Att växa upp i våldets närhet: ungdomars berättelser om våld i hemmet = [Growing up in the proximity of violence] : [teenagers' stories of violence in the home]*, Univ., Diss. Umeå : Umeå universitet, 1997, Umeå, 1997

Österberg, Eva, *De små då: perspektiv på barn i historien*, Natur & kultur, Stockholm, 2016

Rapporter

Frisk, Katarina, *Anmälningarna som försvann: en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen: kortrapport från Rädda barnen*, Rädda barnen, Stockholm, 2003

Janson, Staffan, Jernbro, Carolina & Långberg, Bodil, *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning 2011*, Stiftelsen Allmänna barnhuset, Stockholm, 2011

Jernbro, Carolina & Janson, Staffan, *Våld mot barn 2016: en nationell kartläggning*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm, 2017

Nationellt råd för kvinnofrid, *Se till mig som liten är: när pappa slår mamma*, Stockholm, 2002

Nilsson, Lotta, *Våld mot kvinnor i nära relationer: en kartläggning*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2002

Nordin, Jenny, *Utan upprättelse – vem ser barn som bevittnat våld i hemmet*, Rädda barnen, Stockholm, 2009

Socialstyrelsen, *När mamma blir slagen: att hjälpa barn som levt med våld i familjen*, Stockholm, 2005

UNICEF, *Vem skyddar mig från våld? Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse*, Stockholm, 2008

Rättsfallsförteckning

NJA 2005 s. 712